

اختیارات شاعری (۲): وزنی

بیا این درس رو به دو بخش تقسیم کنیم، یه بخش، تستایی که با راهکارهای نسبتاً ساده حل میشه و بهتره از تقطیع استفاده کنی، حتی اگه می‌تونی، وزنا رو با خوندن پیدا کن. دسته بعدی میشه تستایی که نکته‌دارتره و با روشنای تستی و بازاری سخته حل بشن. خوشبختانه تو کنکور علاوه بر دسته دوم، از دسته اول هم سؤال میاد و زیاد هم پیش میاد که ازش سؤال بدن. ما هم تو تستا و درستامه به این مدل تستا اشاره می‌کنیم. آقا من می‌خواهم تستای اختیار رو تو کنکور جواب ندم، چون خیلی سخته! حتی ما میگیم که اگه خدای نکرده (تو اردیبهشت و خرداد) به اینجا رسیدی که تستای اختیار کنکور رو نزنی، حداقل این تستای نکته‌دار رو بلد باش که اگه تو کنکور اوهد، جواب بدی. دسته دوم حرفه‌ای تره و نیاز به تسلط روی وزنا داره: پس مجدد یادت باشه که برای حل دسته دوم تستا، باید بری درسای عروض یازدهم و درس ۲ دوازدهم رو مرور کنی و بعدش بیای سراغ این دسته از تستا. (البته بعضی از وزنا هستن که تأثیری تو این اختیارانداره و فقط اختیار هجای پایانی رو می‌پذیرن، مثل تکرار «فعولن»، «فاعلاتن»، «مفاعیلن»، «مستفعلن» و وزن دوری «مستفعلن فعولن»).

(این وزنا هم قابل شمار رو نداره، خیلی سخت نیستند که اصلاً تمرین خاصی بخوان). دست آخر هم یه سری تستای ترکیبی وجود داره که کسی تو شن موققه که بیتونه اختیار درستی رو انتخاب کنه. خیلی وقتاً این تستا با بررسی یکی از اختیارها حل میشه یا حداقل دو تا گزینه رد میشه: پس حتماً به روش حلی که برایت میاریم توجه کن.

اختیارات وزنی

آموزش و تمرین سمعانی

در درس پنجم یاد گرفتیم که شاعر بنا به ضرورت و طبق اختیارات زبانی می‌تواند در تلفظ شعر تغییری ایجاد کند. حالا باید دسته دوم اختیارات یعنی اختیارات وزنی را بررسی کنیم. اختیارات وزنی آن دسته از اختیاراتی هستند که شاعر طبق آن، تغییراتی اندک در وزن شعر ایجاد می‌کند. اختیارات وزنی ۴ نوع هستند:

- ۱ بلند بودن هجای پایانی مصراع
- ۲ آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن
- ۳ ابدال
- ۴ قلب

حواله‌تون باش: این ترتیبی که در بالا اومده، اهمیت زیادی داره. اگه تو تستای ترکیبی اختیارات می‌خوای سریع‌تر به نتیجه بررسی، بر اساس این ترتیب، سراغ گزینه‌ها برو: یعنی اول اختیار «بلند بودن هجای پایانی»، رو تو همه ابیات بررسی کن، بعد اختیار «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن»، و بعد «ابدال»، و آخر از همه «قلب». این طوری راحت‌تر می‌تونی بعضی گزینه‌ها رو حذف کنی و بین گزینه‌های باقی‌مانده زودتر به نتیجه بررسی.

حالا وقتی رسمیده که بریم سراغ تک‌تک این اختیارات:

«اختیار «بلند بودن هجای پایانی مصراع»

اصولاً هجای پایانی مصراع‌ها باید بلند (-) باشد، اما گاهی به جای هجای بلند، شاعر از هجای کوتاه (ل) یا کشیده (-ل) استفاده می‌کند. در این صورت، طبق اختیار باید هجای کوتاه یا کشیده را بلند به حساب بیاوریم.

حواله‌تون باش: برای تشخیص این اختیار باید هجاهای آخر هر دو مصراع رو بررسی کنیم. اگه هر کدام کوتاه یا کشیده بود، اختیار داریم:

خیال تیغ تو با ما حدیث تشنه و آب است

▪ هجای آخر مصراع اول «بست» هجای کشیده است. در نتیجه این هجا را باید بلند در نظر بگیریم، اما مصراع دوم اختیاری ندارد.

ای گل خوش نسیم من بلبل خویش را مسوز

▪ هجای آخر مصراع اول «سوز» و هجای آخر مصراع دوم (تُ به ترتیب، هجای کشیده (-ل) و کوتاه (ل)) هستند. در نتیجه، هر دو هجای را باید بلند (-) در نظر بگیریم.

نهال شوق در خاطر چو برخیزند بنشانند

▪ هجای آخر مصراع اول «زند» و هجای آخر مصراع دوم (آنده) هر دو، هجای کشیده (-ل) هستند. در نتیجه هر دو هجا را باید بلند (-) در نظر بگیریم.

حواستون باشه: «ن» ساکن بعد از مصوت بلند تو تقطیع حذف می‌شود. در نتیجه تو کلماتی مثل «درختان، چوبین، دون و...» هجای آخر به دلیل حذف «ن» ساکن، از ابتدا بلند و هیچ اختیاری نداریم:

که مهتابی دل افروز است و طرف لاله‌زاری خوش
شب صحبت فنیمت دان و داد خوشدلی بستان

◀ هجای آخر مصراع اول «دان» بلند است و هیچ اختیاری ندارد؛ چراکه «ن» ساکن بعد از مصوت بلند حذف می‌شود.

نکته: در اوزان دوری یا اوزان همسان دولختی، هر مصراع در حکم یک بیت و هر نیمه مصراع در حکم یک مصراع است، پس هجای آخر هر نیمه مصراع هم اگر کوتاه (ل) یا گشیده (ل-) بود، بر اساس اختیار «بلند بودن هجای پایانی» باید آن را هجای بلند (-) در نظر بگیریم.

پیدآوری: یکی از راه‌های تشخیص اوزان دوری از غیر آن‌ها، توجه به مکثی است که در نیمه مصراع وجود دارد؛ پس اگر مصراعی در میانه خود، مکث داشت و از دو قسمت هم‌وزن تشکیل می‌شد، وزن دوری است و چنانچه هجای پایان نیمه مصراع آن کوتاه یا گشیده بود، اختیار «بلند در نظر گرفتن هجای پایانی مصراع» برای آن اعمال می‌شود.

کشتی‌شکستگانیم ای باد شرطه برخیز باشد که باز بینیم دیدار آشنا را

◀ در میانه مصراع‌ها یعنی بعد از کلمه «شکستگانیم» در مصراع اول و بعد از کلمه «بینیم» در مصراع دوم مکث وجود دارد و مصراع‌ها از دو بخش مساوی تشکیل می‌شوند، پس وزن دوری است؛ بنابراین اختیار ممکن است در پایان نیمه مصراع نیز وجود داشته باشد. هجای پایانی نیمه مصراع‌ها (نیمه، نیمه) و هجای پایانی مصراع اول (خیز) اختیار «بلند بودن هجای پایانی» را دارند.

سلسله موی دوست حلقة دام بلاست هر که در این حلقه نیست فارغ از این ماجراست

◀ در این بیت هم مثل بیت قبل، در پایان نیمه مصراع‌ها یعنی بعد از کلمه «دوست» در مصراع اول و بعد از کلمه «نیست» در مصراع دوم، مکث وجود دارد و وزن بیت دوری است؛ پس علاوه بر پایان مصراع‌ها، هجای پایانی نیمه مصراع هم ممکن است اختیار داشته باشد. هجای پایانی نیمه مصراع‌ها (دوست و نیست) و هجای پایانی مصراع‌ها (لاست و راست) کشیده هستند و چهار بار اختیار «بلند بودن هجای پایانی» را داریم.

◀ اختیار «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن»

در آن دسته از وزن‌هایی که با رکن «فعلاتن» شروع می‌شوند، شاعر می‌تواند به جای رکن «فعلاتن» اول مصراع، رکن «فاعلاتن» بیاورد، اما عکس آن درست نیست؛ پس این اختیار در وزن‌هایی اتفاق می‌افتد که با «فعلاتن» شروع می‌شوند و ممکن است در رکن اول هر دو مصراع هم دیده شود. شرایط این اختیار در زیر آمده است. آن‌ها را به خاطر بسپار:

۱ وزن‌های ممکن: این اختیار فقط در چهار وزن ممکن است اتفاق بیفت: پس این وزن‌ها را یاد بگیر. اگر بیتی خارج از این وزن‌ها بود، اصلاً امکان داشتن این اختیار را ندارد.

- فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن
- فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعل
- فعلاتن فعلاتن فعل
- فعلاتن فعلاتن فعل

۲ فقط وکن اول: این اختیار فقط نسبت به وکن اول مصراع اعمال می‌شود؛ یعنی رکن دوم و سوم و... نمی‌تواند این اختیار را داشته باشد، اما رکن اول مصراع اول و رکن اول مصراع دوم، هر دو ممکن است دارای این اختیار باشند. به عبارت دیگر، ممکن است مصراع اول یا مصراع دوم یا هر دو مصراع بیت این اختیار را داشته باشند.

بیت‌های زیر را ببین:

همجو حافظ غریب در ره عشق بمه مقامی رسیده‌ام که پرس

عشق	ه	ز	در	ریب	غ	فظ	حا	چ	هم	پایه‌های آوایی	
پرس	م	ك	آم	د	سی	ر	می	قا	م	ب	
از	ل	ل	-	ل	-	ل	-	-	ل	-	
از	ل	ل	-	ل	-	ل	-	-	ل	-	
فعل				مفاعل				فعلاتن			
فعل				مفاعل				فعلاتن			
وزن				فعلاتن				وزن			

◀ وزن این بیت، «فعلاتن مفاعل فعل» است که شاعر به جای رکن «فعلاتن» در اول مصراع اول، «فاعلاتن» آورده و از اختیار «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن» استفاده کرده است.

سینه از آتش دل در فم جانانه بسوخت آتشی بود در این خانه که کاشانه بسوخت

پایه‌های آوایی	سی	ن	از	ا	ث	ش	د	دیل	در	غ	م	جا	کا	ک	ب	ن	ن	سوخت
نشانه‌های هجایی	آ	ث	شی	بود	د	ریل	خا	ب	ن	کا	ک	با	شا	ن	ب	ن	سوخت	
وزن	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ
فعلن	فعلاتن				فعلاتن				فعلاتن				فعلاتن				فعلن	

وزن این بیت، «فعلاتن فعلاتن فعلن» است که شاعر به جای رکن «فعلاتن» اول هر دو مصراع، رکن «فعلاتن» آورده و دو بار از اختیار «آوردن فعلاتن به جای فعلاتن» استفاده کرده است.

▪ **تشخیص اختیار «آوردن فعلاتن به جای فعلاتن»**

برای تشخیص راحت‌تر و سریع‌تر این اختیار در سوالات و تست‌ها مراحل زیر را اجرا کن. این طور می‌توانی بیت‌هایی را که خیلی بی‌ربط هستند، کنار بگذاری و وقت را صرف بیت‌های مشکوک‌تر بگذرانی. مراحل زیر را ببین:

۱ قدم اول: اگر بیتی دارای این اختیار باشد، حداقل یکی از مصراع‌های آن باید با رکن «فعلاتن» - ل - شروع شده باشد. در نتیجه، لااقل یکی از مصراع‌های بیت باید با هجای بلند (-) شروع شود و اگر هجای اول هر دو مصراع کوتاه (ل) باشد، بدیهی است که این اختیار را نمی‌توانیم داشته باشیم: پس اگر با سوال یا تستی مواجه شدی و هجای اول هر دو مصراع آن کوتاه بود، وقت را تلف نکن، این بیت، این اختیار را ندارد. (در این مرحله، بیت را به صورت کامل تقطیع نمی‌کنی و فقط هجای اول را می‌بینی).

۲ قدم دوم: اگر لااقل یکی از مصراع‌ها با هجای بلند شروع شده بود، بیت را تقطیع کن. در صورتی که وزن بیت مطابق هیچ‌کدام از وزن‌هایی که گفتم نبود، باز این بیت را باید کنار بگذاری، اما اگر بیت بر یکی از وزن‌های موردنظر بود، برو قدم بعدی.

۳ قدم سوم: در این مرحله از وزن هم خیال‌مان راحت شده و باید داشتن اختیار را بررسی کنیم. والسلام.

حالا مراحل بالا را در بیت‌های زیر اجرا می‌کنیم:

 بت تو نفس هو پرور توست که به صد گونه خطار هبر توست

▪ هجای اول هر دوم مصراع کوتاه است: پس این بیت اختیار آوردن فعلاتن به جای فعلاتن را نمی‌تواند داشته باشد و نیازی به تقطیع نیست.

 بت خود را بشکن خوار و ذلیل نامور شوبه فتوت جو خیل

پایه‌های آوایی	ب	ت	خ	د	ه	ش	ر	و	ش	و	نام	
نշانه‌های هجایی	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	
وزن	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	
فعلن	فعلاتن				فعلاتن				فعلاتن			

قبل از تقطیع می‌بیتیم که هجای اول مصراع دوم بلند است و می‌توانیم قدم بعدی را برداریم. وقتی بیت را تقطیع می‌کنیم، وزن بیت به صورت «فعلاتن فعلاتن فعلن» درمی‌آید که یکی از وزن‌های گفته شده است و می‌توانیم در آن اختیار داشته باشیم. حالا وقتی رکن اول مصراع‌ها را بررسی می‌کنیم، اختیار مشخص می‌شود. شاعر در رکن اول مصراع دوم به جای «فعلاتن»، «فعلاتن» آورده و از اختیار «آوردن فعلاتن به جای فعلاتن» استفاده کرده است.

 در دلم هیچ نیاید مگر اندیشه وصلت تو نه آنی که دگر کس بنشیند به مکانت

پایه‌های آوایی	در	د	ل	هیچ	ن	ن	یا	گ	نی	آ	ن	ل	دی	دی	د	د	ل	لت
نশانه‌های هجایی	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ
وزن	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ
فعلن	فعلاتن				فعلاتن				فعلاتن				فعلاتن				فعلن	

قبل از تقطیع می‌بیتیم که هجای اول مصراع اول بلند بوده و می‌توانیم قدم بعدی را برداریم. وقتی بیت را تقطیع می‌کنیم، وزن بیت به صورت «فعلاتن فعلاتن فعلن» درمی‌آید که یکی از وزن‌های گفته شده است. با بررسی رکن‌های اول، اختیار در رکن اول مصراع اول مشخص می‌شود.

حواله‌تون باش: در صورتی که وزن از تکرار رکن «فاعلاتن» به دست اومده باشد، اختیار آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن نداریم؛ پس صرف دیدن رکن اول نشونده‌تنه اختیار نیست.

بشنواز نی چون حکایت می‌گند وز جدایی هاشکایت می‌گند

												پایه‌های آوایی
ند	ک	می	پت	کا	ج	چن	بی	از	ن	پش		
ند	ک	می	پت	کا	ش	ها	بی	دا	ج	وز		ن
-	ل	-	-	-	ل	-	-	-	ل	-		
-	ل	-	-	-	ل	-	-	-	ل	-		
فاعلن			فاعلاتن			فاعلاتن			وز			

درست است که رکن اول دو مصراح، «فاعلاتن» است، اما اختیار آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن نداریم؛ چراکه وزن از تکرار «فاعلاتن» به دست آمده، نه «فعلاتن».

اختیار ابدال

شاعر با استفاده از اختیار ابدال، می‌تواند به جای دو هجای کوتاه کنار هم (ل ل) در هر جای بیت، یک هجای بلند (-) بیاورد، اما عکس آن صادق نیست. مثال زیر را ببین:

که شنیدی که برانگیخت سمند غم عشق که نه اندر عقبش گرد ندامت برخاست

												پایه‌های آوایی	
عشق	م	غ	د	من	س	گیخت	زن	ب	ک	دی	نی	ک	
خاست	بر	بر	مت	دا	ن	د	ب	ق	غ	در	آن	ن	
ـ	ل	ل	ـ	ل	ل	ـ	ـ	ل	ل	ـ	ـ	ل	
ـ	ـ	ـ	ـ	ل	ل	ـ	ـ	ل	ل	ـ	ـ	ل	
فعلن			فعلاتن			فعلاتن			فعلن			وزن	

وزن این بیت، «فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن» است. شاعر به جای رکن «فعلن: ل ل -» آخر مصراح دوم، رکن «فعلن: - -» آورده: یعنی به جای دو هجای کوتاه (ل ل) یک هجای بلند (-) آورده است. هجای دوازدهم مصراح اول هم بنا به اختیار، باید بلند به حساب آید.

- نکته:** ۱ شاعر در هر وزنی که دو هجای کوتاه همدیگر داشته باشد، می‌تواند این اختیار را اعمال کند. البته اختیار ابدال معمولاً در چهار رکن عروضی زیر اتفاق می‌افتد. این ارکان در هر وزنی که به کار رفته باشند، ممکن است اختیار شاعری ایجاد کنند.
۱. فعلن (ل ل -) بعد از اعمال اختیار و تبدیل دو هجای کوتاه به یک هجای بلند قع لن (--)
 ۲. فعلاتن (ل ل -) بعد از اعمال اختیار و تبدیل دو هجای کوتاه به یک هجای بلند مفعولن (--)
 ۳. مفتعلن (- ل ل) بعد از اعمال اختیار و تبدیل دو هجای کوتاه به یک هجای بلند مفعولن (--)
 ۴. مستفعل (- ل ل) بعد از اعمال اختیار و تبدیل دو هجای کوتاه به یک هجای بلند مفعولن (--)

۲ ابدال در رکن «فعلن» آخر مصراح، یکی از رایج‌ترین موارد استفاده از این اختیار است: پس برای تشخیص ابدال، ابتدا ابدال در رکن آخر را بررسی کن.

ابدال در رکن «فعلن»

در اوزانی که رکن پایانی شان «فعلن» است، ممکن است به جای دو هجای کوتاه همدیگر (ل ل)، یک هجای بلند (-) بیايد: یعنی شاعر به جای رکن «فعلن»، رکن «فعلن: - -» می‌آورد. حواست باشد که وزن اصلی شعر را باید بر اساس «فعلن: ل ل -» نام‌گذاری کنیم نه «فعلن: - -».

ز روی دوست دل دشمنان چه دریابد؟ جراغ مرده کجا شمع آفتاب کجا؟

												پایه‌های آوایی	
بد	یا	در	ج	ن	م	ذش	ل	د	دوست	ی	زو		
جا	س	تاب	آف	ع	شم	جا	س	مُر	غ	را	ج	ن	
-	-	-	ل	-	ل	-	-	ل	ل	-	ل		
-	ل	ل	-	ل	-	ل	-	ل	ل	-	ل		
فعلن			مفاعلن			فعلاتن			مفاعلن			وزن	

وزن این بیت، «مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن» است. شاعر به جای رکن «فعلن: ل ل -» آخر مصراح اول، رکن «فعلن: - -» آورده: یعنی به جای دو هجای کوتاه (ل ل)، یک هجای بلند (-) آورده است.

شرمش از چشم می پرستان باد نرگس مست اگر بروید باز

پایه‌های آوایی	وزن	فعالاتن	مفاععلن	فعلن
باد	تاز	رس	ب	می
باز	یند	رو	ب	نگر
ـ	-	-	ـ	ـ
ـ	-	-	ـ	ـ

وزن این بیت، «فعالاتن مفاععلن فعلن» است. شاعر به جای رکن «فعلن: لالا» آخر هر دو مصراع، رکن «فعلن: - آورده است: یعنی به جای دو هجای کوتاه (لالا)، یک هجای بلند (-) آورده است. شاعر در رکن اول هر دو مصراع هم از اختیار «آوردن فاعلاتن به جای فعلن» استفاده کرده است. هجای سوم مصراع دوم هم بنا به اختیار «بلند تلفظ کردن هجای کوتاه» باید بلند بشدت به حساب آید.

حواله‌های باش: همون‌طور که می‌بینی، ممکنه این اختیار در هر دور کن «فعلن»، آخر مصراع‌ها اتفاق بیفته. کلام محدودیتی در مورد این اختیار نداریم. شاعر به جای هر دو هجای کوتاه هم می‌توانه یه هجای بلند بیاره. حالا ممکنه بپرسی با این همه اختیاری که تو یه بیت اومده و اینکه در هر دو مصراع این اختیار اتفاق افتاده، چه طور متوجه اختیارات بشم؟ عزیزم، قبل‌اهم چند بار گفتم، قبل از هر چیز چشمات رو به روی اختیارات ببیند و سعی کن وزن بیت رو با یکی از وزن‌هایی که حفظی، تطبیق بدی. وقتی که وزن بیت رو تشخیص دادی، حالا سعی کن موارد مشکوک رو با وزن انطباق بدی.

۲ ابدال در رکن «فعالاتن»

در اوزانی که رکن عروضی «فعالاتن» در آن وجود دارد، ممکن است به جای دو هجای کوتاه کوتاه هم‌دیگر (لالا)، یک هجای بلند (-) بباید: یعنی شاعر به جای رکن «فعالاتن»، رکن «مفعلن» می‌آورد. حواست باشد که وزن اصلی شعر را باید بر اساس «فعالاتن: لالا» نام‌گذاری کنیم، نه «مفعلن: ---».

مرا گناه نباشد نظر به روی جوانان که پیر داند مقدار روزگار جوانی

پایه‌های آوایی	وزن	مفاععلن	فعالاتن	مفاععلن	فعلن
ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ
ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ
ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ

وزن این بیت، «مفاععلن فاعلاتن مفاععلن فعلن» است. شاعر به جای رکن دوم «فعالاتن: لالا» مصراع دوم، رکن «مفعلن: --- آورده: یعنی به جای دو هجای کوتاه (لالا)، یک هجای بلند (-) آورده است.

خارکش پیری بادلق درشت پشته خار همی برد به پشت

پایه‌های آوایی	وزن	فعالاتن	مفاععلن	فعلن
ـ	ـ	ـ	ـ	ـ
ـ	ـ	ـ	ـ	ـ
ـ	ـ	ـ	ـ	ـ

وزن این بیت، «فعالاتن فاعلاتن فعلن» است. شاعر به جای رکن دوم «فالاتن: لالا» مصراع اول، رکن «مفعلن: --- آورده: یعنی به جای دو هجای کوتاه (لالا)، یک هجای بلند (-) آورده است. شاعر در رکن اول هر دو مصراع هم از اختیار «آوردن فاعلاتن به جای فعلن» استفاده کرده است. طبق اختیارات زبانی هم هجای سوم مصراع دوم باید بلند به حساب بباید.

۲ ابدال در رکن «مفتعلن»

در اوزانی که رکن عروضی «مفتعلن» در آن وجود دارد، ممکن است به جای دو هجای کوتاه کتار هم (ل ل)، یک هجای بلند (—) بباید: یعنی شاعر به جای رکن «مفتعلن»، رکن «مفعلن» می‌آورد. حواست باشد که وزن اصلی شعر را باید بر اساس «مفتعلن»: — ل ل — نام‌گذاری کنیم، نه «مفعلن»: — ل ل —.

بام و هوا تویی و بس نیست روی به جز هوس آب حیات جان تویی صورت‌ها همه سقا

پایه‌های آوایی	با	م	ه	وا	با	م	ه	ه	با	نیست	بس	ی	ی	ث	ب	ب	جز	ه	ه	ونس
نشانه‌های هجایی	آ	ب	خ	با	آ	ب	خ	با	آ	رَت	صو	ی	ث	جَاز	بَت	بَت	ه	م	م	قا
وزن	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
مفاعلن					مفتعلن					مفاعلن					مفتعلن					

▪ وزن این بیت «مفتعلن مفاعلن مفاعلن مفتعلن» است. شاعر به جای رکن «مفتعلن»: ل ل — در میان مصراع دوم، رکن «مفعلن»: — — آورده: یعنی به جای دو هجای کوتاه (ل ل)، یک هجای بلند (—) آورده است. هجای سیزدهم مصراع دوم هم بنا به اختیارات زبانی باید بلند در نظر گرفته شود.

گویی بُطْ سفید جامه به صابون زده‌ست کِبک دری ساق پای در قدح خون زده‌ست

پایه‌های آوایی	گو	بی	بط	ب	ب	ب	ب	ب	ب	ب	ب	ب	ب	ب	ب	ب	ب	ب	ب	ب
نشانه‌های هجایی	غَب	بَك	رَى	سَا	قَي	پَاي	دَر	جَه	بَه											
وزن	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

▪ وزن این بیت، «مفتعلن فاعلن مفتعلن» است. شاعر به جای رکن اول «مفتعلن»: ل ل — مصراع اول، رکن «مفعلن»: — — آورده: یعنی به جای دو هجای کوتاه (ل ل)، یک هجای بلند (—) آورده است. طبق اختیارات زبانی هم هجای چهارم مصراع اول و هجای یازدهم مصراع دوم باید بلند به حساب بباید. هجای پایان مصراع‌ها و نیم‌مصراع‌ها هم باید بلند در نظر گرفته شود.

۳ ابدال در رکن «مستفعل»

در اوزانی که رکن عروضی «مستفعل» در آن وجود دارد، ممکن است به جای دو هجای کوتاه (ل ل)، یک هجای همدیگر (ل ل)، یک هجای بلند (—) آورده است. حواست باشد که وزن اصلی شعر را باید بر اساس «مستفعل»: — ل ل — نام‌گذاری کنیم، نه «مفعلن»: — ل ل —.

 یادآوری: وزن‌هایی که با رکن «مستفعل» شروع می‌شوند، به دو صورت دسته‌بندی هجایی می‌شوند. در دسته‌بندی دیگر این وزن‌ها، رکن «مفعلن» ابتدای مصراع می‌آید. فرقی نمی‌کند بیت را چه طور دسته‌بندی کنی، هرچاک دو هجای کوتاه کتار هم داشته باشیم، ممکن است این اختیار اتفاق بیفتد.

کفته سر خاقانی دارم به سر و چشم ای شوخ برو کز تو کس این دم نپذیرد

پایه‌های آوایی	کف	تی	س	ر	خا	رَو	گَز	تَي	سَي	بَه	بَه	شَوَخ	بَه							
نشانه‌های هجایی	ای	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
وزن	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

▪ وزن این بیت، «مستفعل مستفعل مستفعل» است. شاعر به جای رکن دوم «مستفعل»: — ل ل — مصراع اول، رکن «مفعلن»: — — آورده: یعنی به جای دو هجای کوتاه (ل ل)، یک هجای بلند (—) آورده است. طبق اختیارات زبانی هم هجای دوازدهم مصراع اول باشد بلند به حساب بباید. این وزن به صورت «مفعلن مستفعل مستفعل» ممکن است باشد.

زان چشم پر از خمار سرمست پر خون دارم دو دیده پیوست

مست	ش	ر	م	خ	زز	پ	م	چش	ز	پایه‌های آوازی
وست	بی	د	دی	د	زم	دا		خون	پر	تشانه‌های هجایی
ـ	-	ـ	-	ـ	-	ـ	ـ	-	-	
ـ	-	ـ	-	ـ	-	-	-	-	-	
مستف	فاعلات					مست فعل				وزن

▪ وزن این بیت، «مستغَلٌ فاعلَاتِ مستَفَ» است. شاعر به جای رکن اول «مستغَلٌ» - (الا) مصراع دوم، رکن «مفَعُولٌ»: - (الا) آورده: یعنی به جای دو هجای کوتاه (الا)، یک هجای بلند (-) آورده است. البته این وزن به صورت «مفَعُولٌ مفَاعلَنْ فَعُولَنْ»: - (الا-الا-الا-) هم دسته‌بندی می‌شود.

۲ در اکثر وزن‌ها چهار هجای بلند در کنار هم وجود ندارد، بنابراین وجود چهار هجای بلند کنار هم نشانه‌ای برای داشتن اختیار ابدال است؛ پس برای تشخیص سریع ابدال، دنبال چهار هجای بلند کنار هم بگرد:

دل را بـه تـو دادم و نـمـی دـانـی جـوـن مـی دـانـم مـرـا نـخـواـهـد شـد

با خواندن این بیت می‌فهمیم که در ابتدای مصraig دوم، چهار هجای بلند (چن، می، دا، نم) دیده می‌شود و این نشانه‌ای برای داشتن اختیار ابدال در این قسمت است.

گرد که بادش برود چون شود افتاد بر خاک سیه بی نوا

▶ با خواندن این بیت می‌فهمیم که در ابتدای مصraig دوم، چهار هجای بلند (آف، تد، بر، خا) دیده می‌شود و این نشانهای برای داشتن اختیار ابدال در این قسمت است.

پیش آن سنبل مشکین عبیرافشانت سخن نافه تاتار نگویم که خطاست

با خواندن این بیت می‌فهمیم که در پایان مصراع اول، چهار هجای بلند (بی، رف، شا، نت) دیده می‌شود و این نشانهای برای داشتن اختیار ابدال در این قسمت است.

اختیار قلب

شاعر می‌تواند بنا به ضرورت و با توجه به اختیار قلب، یک هجای بلند و کوتاه کنار هم را در مصراج جایه‌جا کند؛ به عبارت دیگر شاعر می‌تواند به جای «هجای بلند + هجای کوتاه - ل»، «هجای کوتاه + هجای بلند: ل-» بیاورد و بالعکس؛ پس اختیار قلب داریم؛ یعنی: (ل- ↔ -ل)

در این اختیار فقط با دورکن «مفتعلن» و «مفعلن» سروکار داریم و تنها کاربرد این اختیار در مورد همین دورکن است. شاعر طبق اختیار قلب می‌تواند به جای رکن «مفتعلن»: -ا-ا-، رکن «مفعلن»: -ا-ا-و بنا بر عکس به این صورت:

متغیر (-U-U) یا **جایه‌هاشدن هنجای اول (-) و هنجای دوم (U)** **متغایر (-U-U)**

مفاعلن: (H_2O) باحليه حاشد، صحاب، (NaOH) و سحله، دعم (-) مفععلن: (H_2O)

دانش وران پیش رو کار باد مجلس مشروطه را خدا نگه دار باد

▪ وزن این بیت «مفتولن فاعلن مفتولن فاعلن» است. شاعر در رکن سوم مصراع دوم، به جای «مفتولن: - ل ل -»، رکن «مفاعلن: ل - ل -» آورده و از اختیار قلب استفاده کرده است. بنا به اختیار زبانی، هجای یا زدهم مصراع اول باید بلند تلفظ شود. هجای پایانی، دو مصراع هم باید بلند در نظر گرفته شود.

نکته: اختیار قلب معمولاً (همیشه نه ها... معمولاً این طوریه) در وزن های زیر اتفاق می افتد. این وزن ها را یاد بگیر تا در سوالاتی که از اختیار قلب می پرسند، سریع تر به جواب برسی:

این اختیار در مورد هر کدام از ارکان گفته شده، می‌تواند اتفاق بیفتد و در یک بیت ممکن است یکبار یا بیشتر اختیار قلب داشته باشیم. فقط اگر در وزنی، هیچ کدام از دو رکن «امتاعلن» و «مفاغعن» وجود نداشت، این بیت نمی‌تواند اختیار قلب داشته باشد.
دو بیت زیر را ببین و اختیارات را مشخص کن:

پیر خرد پیش تو چو طفل زانو زده گاه غضب با پلنگ پنجه به نیرو زده

پایه‌های آوایی													
د	ز	نو	زا	طفل	ج	چ	ث	ش	پی	رد	خ	ر	پی
د	ز	رو	نی	ب	ج	پن	لنج	ب	با	ضب	غ	ه	گا
خ	ل	-	-	ل	-	ل	خ	ل	-	-	ل	ل	-
خ	ل	-	-	ل	ل	-	خ	ل	-	-	ل	ل	-
فاعلن				مفتعلن				فاعلن				مفتعلن	
وزن				نشانه‌های هجایی				پایه‌های آوایی					

وزن این بیت، «مفتولن فاعلن مفتولن فاعلن» است. شاعر در رکن سوم مصراع اول به جای «مفتولن: ل-ل-»، «مفتولن: ل-ل- آورده و از اختیار قلب استفاده کرده است: همحبته، هجای، یانانی، نیم مصراع و مصراعها هم باید بلند در نظر گرفته شود.

دست کسی پرنسد به شاخ هوتت تو تارگ نخلیت او ز پیخ و بن بزنکنی

وزن این بیت، «مفتولن مفتولن مفتولن» است. شاعر در رکن سوم هر دو مصraig، به جای «مفتولن: -ل ل-»، «مفاعلن: ل-ل-» آورده و دو بار از اختصار قلب استفاده کرده است.

حاوستون یاشه: گاهی شاعر اختیار قلب و اختیارات زبانی، رو تو یه رکن به کار می بیرد

گند برشده فرود ته باد همچو پیشست از زیر گنبدی

وزن این بیت، «مفععلن مفععلن فاعلن» است. شاعر در رکن دوم مصراع اول، به جای «مفععلن: - ل- ل-»، «مفاعلن: ل- ل-» آورده و از اختیار قلب استفاده کرده است. بتا به اختیارات شاعری زبانی هم، هجای ششم و نهم مصراع اول و هجای هشتم مصراع دوم باید بلند در نظر گرفته شود تا این هجاهای متناظر دو وزن مطابقت داشته باشند. هجاء، بابان، مصراع اول، هم باید بلند و، نظر گرفته شود.

سینهٔ خاقانی و فیم، تا نزندَ ز وصل دم دعوی عشق و وصل هم، تاز سگان کیست او

دَم	وَصْل	زِ	نَذ	زِ	نِ	تَا	غِيم	يُ	نِي	قَا	خَا	يِ	بِنِ	سِي	پایه‌های آوای	
او	کِبِست	بِنِ	گَا	سِن	زِ	تَا	هَم	وَصْل	قُ	عِش	يِ	وِي	دَع			
-	U	-	U	-	U	U	-	-	U	U	-	U	U	-	نَشَانَهَهَايِ هَجَابِي	
-	U	-	U	-	U	U	-	-	U	-	U	-	U	U		
مفاعلن				مفتعلن				مفاعلن				مفتعلن				وزن

▪ وزن این بیت، «مفتولن مفاعلن مفتولن مفاعلن» است. شاعر در رکن دوم مصراع اول، به جای «مفاعلن: ل-ل-»، «مفتولن: ل-ل-» آورده و از اختیار قلب استفاده کرده است. بتا به اختیارات شاعری زبانی هم، هجای ششم مصراع اول و هجای دوم مصراع دوم باید کوتاه در نظر گرفته شود.

نمونہ تست: ?

▪ ترتیبی که از اختیارات وزنی گفته‌یم رو حتماً رعایت کن.

۱. در کدام گزینه هر دو اختیار «بلند بودن هجای پایانی» و «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن» دیده می‌شود؟

<p>که ندارم سلاح پیکارت
که بپوشم ز چشم اغیارت
که مخلص شود گرفتارت
چه غم از چشم‌های بیدارت</p> | <p>۱) بندهوار آمدم به زنهرارت
۲) غیرتم هست و اقتدارم نیست
۳) نه چنان در کمتد پیچیدی
۴) تو بدین هر دو چشم خواب آلود</p> |
|---|--|

سازمان اسناد و کتابخانه ملی

با بررسی هجاهای پایانی، گزینه‌های «۱» و «۳» حذف می‌شوند، چون هجاهای آخر آن‌ها بلند است. بین گزینه‌های «۲» و «۴»، گزینه «۴» هم ردمی‌شود، چون هجای اول هر دو مصراعش کوتاه است و نمی‌تواند اختیار «آوردن فاعل‌اتن به‌جای فعل‌اتن» داشته باشد. به همین راحتی، حتی نیازی به تقطیع هم نبود.

▪ بگرد دنبال یکی از نشونه‌های ابدال: داشتن چهار هجای بلند کنارهم.

۲. در کدام گزینه اختیار وزتی «ابدال» دیده می‌شود؟

- ای گل در باغ ما پس تو کجا یی کجا؟
گفت رو از من مجو غیر دعا و شا
وز کف تو بی خبر با همه برگ و نوا
نرگین اگر چشم داشت هیچ ندید او تو را

پاسخ: گزینه (۲)

در ابتدای مصروع اول گزینه‌های «۲» و «۴» هجای بلند کتار هم دیده می‌شود و ابدال داریم. برای اینکه بیشتر راه بیفتی تقطیع این بیت را هم ببین:

داد	ن	نم	شا	ب	ث	از	با ن	ز	ضد	با	سن	سو	پایه‌های آوایی
نا	ث	و	عا	د	ر	غی	جو	م	من	وز	ر	گفت	
ن	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	تشانه‌های هجایی
ـ	ـ	ن	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	وزن
فاعلن				مفتعلن				فاعلن				مفتعلن	

﴿توجه: وقتی همه ایات، هیقایقیه (یا قافیه و دیف) هستند، احتمالاً همه آن‌ها از یک شعر انتخاب شده و هموزن هستند.﴾

▪ وزنایی رو که تو اختیار قلب گفتیم رو به یاد بیار بعد اختیار قلب رو پیدا کن.

۲. در کدام مصراع اختیار وزنی «قلب» صورت گرفته است؟

- ۱) دل برگرفت از من بتم یکبارگی
۴) در سر باده می‌کنم هستی خویش هر زمان

- ۱) برشوم از نشاط دل وقت سحر به منتظره
۳) گر نتواند که مرد سخن به پایان برد

پاسخ: گزینه ۳

وزن این بیت «مفععلن مفععلن فاعلن» است. شاعر در رکن سوم، بهجای «مفععلن: لـ لـ» آورده و از اختیار قلب استفاده کرده است. تقطیع این بیت را ببین:

پایه‌های آوایی	نـ	غـ	ثـ	واـ	ندـ	کـ	سـ	خـ	بـ	پـ	باـ	یـ	زـ	دـ	بـ	تـ	فـ	اعـ	مـ	فـ	اعـ	لـ	لـ	بـ	دـ
نشانه‌های هجایی	-	-	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	
فـاعـلـن					مـفـاعـلـن					فـاعـلـن					مـفـتـعـلـن					وزـنـ					
فـاعـلـن					مـفـاعـلـن					فـاعـلـن					مـفـتـعـلـن					وزـنـ					

▪ هجای پایان نیم مصراع (مرد) باید بنا به اختیار بلند بودن هجای پایانی، بلند در نظر گرفته شود.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

دست‌گرمی

۱۷۸۲. در کجا مصراع هجای «تو» و «تور» با هجای «او» برابر است؟

۴) در هجای ماقبل آخر

۳) اول مصراع

۲) اواسط مصراع

۱) پایان مصراع

۱۷۸۳. در همه گزینه‌ها به جز از اختیار وزنی «بلند بودن هجای پایان مصراع» استفاده شده است.

همی گرد رزم اندر آمد به ابر
همی برخوشید بر سان کوس
بیچید از او روی و شد سوی کوه
از او روی خـ دان شـونـدـ انجـمنـ

۱) بشد تیز رقـامـ باـ خـودـ وـ گـبرـ

۲) دلیری کـجاـ نـامـ اوـ اـشـکـبوـسـ

۳) چـوـ رـقـامـ گـشتـ اـزـ کـشـانـیـ سـتـوهـ

۴) کـشـانـیـ پـیـادـهـ شـوـدـ هـمـ چـوـ مـنـ

۱۷۸۴. اختیار وزنی «بلند بودن هجای پایانی» در دو مصراع تمام گزینه‌ها به جز به کار رفته است.

داد گـهـ تـاخـاـکـیـانـ رـهـنـدـ زـبـیدـادـ
بارـیـ چـوـ بـارـیـ مـیـ کـشـمـ بـرـ دـوـشـ هـمـ بـارـشـماـ
درـ مـعـرـضـیـ کـهـ تـختـ سـلـیـمـانـ رـوـدـ بـهـ بـادـ
گـرـ نـدـهـیـ دـادـ دـادـ اـزـ تـوـ کـنـدـ دـادـ

۱) دادگـرـ آـسـمـانـ کـهـ دـادـ بـشـرـ دـادـ

۲) بـارـیـ سـرـ بـرـ دـوـشـ مـنـ خـواـهـمـ فـکـنـدـ بـارـ،ـ مـنـ

۳) بـادـتـ بـهـ دـستـ بـاشـدـ اـگـرـ دـلـ نـهـیـ بـهـ هـیـجـ

۴) دـادـ تـورـاـ دـادـ تـاـ کـهـ دـادـ دـهـیـ تـوـ

۱۷۸۵. در همه گزینه‌ها به جز اختیار «بلند بودن هجای پایانی» آمده است.

کـهـ چـراـشـانـهـ درـ آـنـ جـعـدـ مـعـتـبـرـ زـدـهـ اـسـتـ
کـآنـ قـمـرـ عـاقـبـتـ بـهـ چـنـگـ آـمـدـ
ازـ توـنـمـیـ سـزـدـ کـهـ کـنـونـ عـهـدـ بـشـکـنـیـ
زـ آـنـ جـابـهـ جـوـلـانـ تـاـ خـاطـ لـبـانـ بـرـانـیـمـ

۱) دـسـتـ مـشـاطـهـ جـدـابـهـ کـهـ کـنـتـدـاـزـ شـانـهـ

۲) زـهـرـهـ بـرـ چـنـگـ اـیـنـ نـوـمـیـزـدـ

۳) بـسـتـیـ بـهـ مـهـرـ بـاـ دـلـ مـنـ چـنـدـ بـارـ عـهـدـ

۴) جـانـانـ مـنـ بـرـخـیـزـ بـرـ جـوـلـانـ بـرـانـیـمـ

۱۷۸۶. در کدام بیت از اختیار وزنی «آوردن فاعلان به جای فعلاتن» استفاده نشده است؟

کـهـ بـدـرـ پـرـدـهـ تـنـ رـاـ وـ بـبـیـنـ مشـعلـهـهـاـ رـاـ
ملـکـ عـالـمـ وـ عـالـمـ اـسـرـارـ نـهـانـمـ
عـجـبـ اـرـبـازـ نـیـاـیدـ بـهـ تـنـ مـرـدـ رـوـانـشـ
گـوـ بـیـامـرـ کـهـ مـنـ حـاـمـلـ اـوـزـارـ تـوـ باـشـمـ

۱) چـوـ فـرـسـتـادـ عـنـایـتـ بـهـ زـمـینـ مشـعلـهـهـاـ رـاـ

۲) عـارـفـاـ فـخـرـ بـهـ مـنـ کـنـ کـهـ خـداـونـدـ جـهـانـ

۳) خـفـتـةـ خـاـکـ لـحـدـ رـاـکـهـ توـنـاـگـهـ بـهـ سـرـ آـیـیـ

۴) گـرـ خـداـونـدـ تـعـالـیـ بـهـ گـنـاهـیـتـ بـگـیرـدـ

۱۷۸۷. در همه بیت‌ها به جز از اختیار «آوردن فاعلان به جای فعلاتن» در اول مصراعها استفاده شده است.

کـهـ اـزـ اـیـنـ سـوـهـمـ جـانـ اـسـتـ وـ حـیـاتـ
بـهـ فـتـاـسـازـ وـ درـ اـیـنـ سـازـ مـیـاـ
قالـ رـوـبـ اـزـ رـوـحـ بـهـ رـدـاـزـ مـیـاـ
ایـنـ فـروـسـتـنـ درـهـاـزـ کـجـاـستـ

۱) کـهـ اـزـ اـیـنـ سـوـهـمـ جـانـ اـسـتـ وـ حـیـاتـ

۲) اـیـ دـلـ رـفـتـهـ زـ جـاـبـاـزـ مـیـاـ

۳) رـوـحـ رـاـ عـالـمـ اـرـوـاحـ بـهـ اـسـتـ

۴) گـرـ چـوـ زـنـجـيـرـ بـهـ هـمـ پـيوـسـتـيـمـ

(اتسانی ۸۷)

شاید ار بر ره طغیان شدم نگذارند
عندلیبم به گلستان شدم نگذارند؟
جاه و جانی که تن آسان شدم نگذارند
خوش فروختدم و ختدان شدم نگذارند

۱۷۸۸. اولین رکن کدام بیت، مشمول اختیارات وزنی شده است؟

- ۱) روضه پاک رضادیدن اگر طغیان است
- ۲) چه سبب سوی خراسان شدم نگذارند؟
- ۳) همه بر جاه همی ترسم و بر جان که مباد
- ۴) منم آن صبح نخستین که چو بگشایم لب

(اتسانی ۸۶)

چتر این فلک شعوذه گر بگشاید
مهره پشت جهان یک ز دگر بگشاید
ناودان مژه راه گذر بگشاید
شد جگر چشمۀ خون، چشم عبر بگشاید

۱۷۸۹. اولین رکن کدام بیت، مشمول اختیارات وزنی شده است؟

- ۱) به وقای دل من ناله برآرد چنانک
- ۲) به جهان پشت مبتدید و به یک صدمۀ آه
- ۳) سیل خون از جگر آرد سوی بام دماغ
- ۴) خبر مرگ جگر گوشۀ من گوش کنید

۱۷۹۰. در آغاز و پایان کدام بیت از اختیارات وزنی استفاده شده است؟

دیدم آنجا صتمی روح فرا
سیل بگرفت و خرو بار ببرد
همچو خورشید همه بی سروپا
پهلوی شکر و حلوا خوشک است

- ۱) من رسیدم به لب جوی وقا
- ۲) خر دعا کرد که بارش ببرند
- ۳) سپه او همه خورشید پست
- ۴) من و تو هیچ از اینجا نرویم

(اتسانی ۸۵)

مهره پشت جهان یک ز دگر بگشاید
ره سوی گریه کز لو نیست گذر بگشاید
ور بیند رگ جانش به شهر بگشاید (شهر: شببیناری)
مرکب خواب مراتیگ سفر بگشاید

- ۱) به جهان پشت مبتدید به یک ضدیت آه
- ۲) گریه گر سوی مژه راه نداند مژه را
- ۳) نه، نه، چشم پس از این خواب مبیناد به خواب
- ۴) همه همخوابه و همدرد دل تنگ متید

۱۷۹۱. در کدام بیت «ابدال» صورت پذیرفته است؟

تابه خاطر بود آن زلف و بناگوش مرا
سوز عشقت نشاند ز جگر جوش مرا
به دهان تو که زهر آید از آن نوش مرا
ساخت بیدار دل آن صبح بناگوش مرا

- ۱) نگذرد یاد گل و سبلم اندر خاطر
- ۲) تابود بار غمت بر دل بی هوش مرا
- ۳) بی دهان تو اگر صدقح نوش دهند
- ۴) شب زلف سیه افسانه خوابم شده بود

۱۷۹۲. در نخستین رکن کدام بیت، اختیار وزنی «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن» به کار نرفته است؟

هر که را در طلبت همت او فاصل نیست
که سحرگه شکفتمن هوس است
عیوب باشد ورای آن کردن
نیست این منزل ناخوش به تماشا لایق

- ۱) عاقبت دست بدان سرو بلندش بر سد
- ۲) ای صبا امشبم مدد قرمای
- ۳) مرد را هر چه بگذرد به زیان
- ۴) نگشودیم در این غمکده گر چشم چه باک

۱۷۹۳. در کدام گزینه اختیار وزنی «ابدال» به کار رفته است؟

در معرضی که تخت سلیمان رود به باد
به گرد لطف تو کی می رسد؟ فدای تو باد
که حق هر آن چه جمال است و حسن بر تو نهاد
تو آن مبین که چو بلبل نمی کنم فریاد

- ۱) بادت به دست باشد اگر دل نهی به هیچ
- ۲) اگرچه باد صبا روح پرور است به لطف
- ۳) بیا بیا بیت رضوان غلام حورنهاد
- ۴) به گلستان رخت بلبلی چو من نبود

۱۷۹۴. در کدام گزینه اختیار شاعری «ابدال» وجود ندارد؟

که آتشی که نمیرد همیشه در دل ماست
رخ تو در نظر من چنین خوش آراست
گرم به باده بشویید حق به دست شماست
بنال هان که از این پرده کار مابه نواست

- ۱) از آن به دیر مغانم عزیز می دارند
- ۲) مرا به کار جهان هرگز التفات نبود
- ۳) چنین که صومعه الوده شدز خون دلم
- ۴) دلم ز پرده برون شد کجایی ای مطری

۱۷۹۵. در کدام بیت اختیار شاعری «ابدال» در هر دو مصraig استفاده شده است؟

چون بدیدم ره بیرون شدن از دامم نیست
ور جهودی بکنم بهره در اسلام نیست
بامدادت که نبیتم طمع شامم نیست
بندگی لازم اگر عزت و اکرامم نیست

- ۱) میل آن دانه خالم نظری بیش نبود
- ۲) نازنیتا نکن آن جور که کافر نکند
- ۳) شب بر آنم که مگر روز نخواهد بودن
- ۴) نه به زرق آمدام تا به ملامت بر روم

(خارج ۸۵)

(خارج ۹۱)

۱۷۹۷. در کدام بیت، هر دو اختیار «فاعلاتن به جای فعلاتن و ابدال» وجود دارد؟

شهر از مردم دلتگ و دل آزده پر است
خاک این میکده از مست زمین خورده پر است
آه از آیته که از خاطر افسرده پر است
برکه بخت من از ماهی دل مرده پر است

برکه بخت من از ماهی دل مرده پر است

۱۷۹۸. با توجه به بیت زیر کدام گزینه پیرامون اختیارات شاعری آن نادرست است؟

مشتری را پهای روی تو نیست ممن بدین من مفلسی خردی دارد

۱۷۹۹. آوردن فعلاتن به جای فعلاتن

قلب

آبدال در مصراج دوم

۲) آبدال در مصراج دوم

۳) قلب

۴) قلب

در بیت زیر از کدام اختیار شاعری استفاده نشده است؟

از نی کلک همه قند و شکر می بارم

آبدال

قلب

منم آن شاعر ساحر که به افسون سخن

۱) آوردن فعلاتن به جای فعلاتن در اول مصراج

۲) آبدال

۳) بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه

(انسانی ۹۰)

۱۸۰۰. در بیت زیر همه اختیارات شاعری، به استثنای وجود دارد.

دل عاشق چه غم از سوزش دوران دارد

کشتی نوح چه اندیشه طوفان دارد

۱) آبدال

۲) قلب

۳) قلب

۴) قلب

۱۸۰۱. در بیت «شب تار است و ره وادی این در پیش / آتش طور کجا موعد دیدار کجاست؟» کدام اختیار شاعری به کار نرفته است؟

۱) تغییر کمیت مصوتها ۲) استفاده از اختیار آبدال ۳) استفاده از اختیار قلب ۴) آوردن فعلاتن به جای فعلاتن

(خارج ۸۹)

۱۸۰۲. کدام اختیار شاعری در بیت «گر ز دریا دو سه قطره پپراکند چه باک / باز چون جمع شود رو سوی دریا دارد» وجود ندارد؟

۱) آبدال ۲) قلب ۳) تغییر کمیت مصوت کوتاه به بلند و بلند به کوتاه

(انسانی ۹۱)

۱۸۰۳. در بیت زیر همه اختیارات زبانی و وزنی به استثنای به کار رفته است.

عابدان روی سوی قبله اسلام کنند

عارفان را بود قبله جان جز کویت

۱) قلب

۲) آبدال

۳) تغییر کمیت مصوت کوتاه به بلند و بلند به کوتاه

(انسانی ۹۲)

۱۸۰۴. در تمام گزینه‌ها به جز اختیار وزنی به کار رفته است.

تو که قلب دوستان را به مفارقت شکستی
به چین زلف تو آید به بتگری آموخت
مارانظر به قدرت پروردگار اوست
امام شهر که سجاده می کشید به دوش

۱) نه عجب که قلب دشمن شکنی به روز هیجا

۲) توبت چرا به معلم روی که بتگر چین

۳) گر دیگران به متظر زیبا نظر کنند

۴) ز کوی میکده دوشش به دوش می برند

۱۸۰۵. در کدام گزینه از اختیارات وزنی استفاده نشده است؟

شد از رخش رخشان و از شاه شاد
چنان چون شده بازیابد روان
پستی گرفت همت من زین بلند جای
هم توائد کرمش داد من مسکین داد

۱) بیامد بمالید و زین برنهاد

۲) خرامان بشددسوی آب روان

۳) نالم ز دل چونای من اندر حصار نای

۴) و آنکه گیسوی تو را رسم تطاول آموخت

۱۸۰۶. در کدام گزینه هم اختیار زبانی به کار رفته است، هم اختیار وزنی؟

افلاس عتان از کف تقوا بستاند
دل بی تو به جان آمد، وقت است که بازآیی
از دست گدایان نتوان کرد ثوابی
پرهای گونه گون زده چون جنگیان به خود

۱) با گرسنگی قوت پرهیز نماند

۲) ای پادشاه خوبان داد از غم تنها ی

۳) در من منگر تادگران چشم ندارند

۴) کوه از درخت گویی مردی مبارز است

۱۸۰۷. در کدام گزینه هیچ یک از اختیارات شاعری به کار نرفته است؟

یکی نبود که گوید به دیگری که متال
شهری به خروش است و جهانی به عذاب است
جانی و به جان، هوات جویم
خاک ضعیف از تو و توانا شده

۱) یکی نبود که گوید به دیگری که ممومی

۲) دل در هم و خاطر به غم و سینه به تاب است

۳) ای قبله جان کجات جویم

۴) ای همه هستی ز تو پیدا شده

۱۸۰۸. در کدام بیت هم اختیار وزنی و هم اختیار زبانی وجود دارد؟ (داخل ۹۶)

۱) ملک کسری همه در قبضه فرمان تو باد
 ۲) بودم افتاده ز پا شوق تو دستم بگرفت
 ۳) عقل چو با آفتاب رای تو را دید گفت
 ۴) مرا در منزل جانان چه امن عیش چون هر دم

که جهان باز نخواهد چو تو کس را آورد
 بر سر گوی توام بی سرو بی پا آورد
 پایه خورشید را سایه یزدان شکست
 چرس فریاد می دارد که بربندید محمولها

(خارج)

- که بود خاک آستان شما
نکشد هیچ کس کمان شما
دم به دم سوی آشیان شما
بیوی، از طرف پوستان شما

۱) آبرخ پیش مانگی دارد
۲) اگر آن ابرو است و پیشانی
۳) می‌کند مرغ جان ما پرواز
۴) چه بود گر بے ما رساند باد

(خارجی)

- ۱) خامی و ساده‌دلی شیوه جان‌بازان نیست
 ۲) نام تو می‌رفت و عارفان بشتیدند
 ۳) ز ملک تا ملکوت‌ش حجاب بردارند
 ۴) مرا به کار جهان هرگز التفات نبود

نکته‌دارتر

۱۸۱۱. در کدام گزینه اختیار وزنی «بلند بودن هجای پایانی» سه بار به کار رفته است؟

- ۱) دل داده‌ام بر باد، بر هرچه بادا باد
 ۲) باد خزان روی به سستان نهاد
 ۳) بگفت‌اهر شبش بیتی چو مهتاب؟
 ۴) صد چشمه ز چشم من گشاید

۵) کدام است اخلاقی‌ترین انسان آنست: هدایت، هدایت، هدایت، هدایت، هدایت؟

^{۱۸۱۲} در کدام بیت اختیار «بلند به حساب آوردن هجای پایانی» رخ داده است؟

- ۱) نماند آتش و آبی نماند
 ۲) تیغ ارچه می برد همه پیوندهای جان
 ۳) تویی که ابر ز تاثیر فتح باب کفت
 ۴) خصم تو راز آتش و آب سtan تو

۱۸۱۳. شاعر در کدام گزینه از اختیار «بلند شوردن هجای پایانی» چهار بار استفاده کرده است؟

- ۱) بت خود را بشکن خوار و ذلیل
 ۲) دانه چو طفای است در آغوش خاک
 ۳) عشق تو بربود ز من مایه مایی و منی
 ۴) کره گلو بز باد قمری سنجاب بوش

شیوه‌هایی برای افزایش میزان توزیع از ۱۰٪

۱) بک	ه) هرگاه آن نقطه دید هر دو جهاتش
۲) ده	د) صحبت که کشد به سقم و رنجوری به
۳) سه	ج) تو گفتی سخن باش و پاسخ شنو
۴) حیرا	ب) بامسلمان گفت جان برکف بنه
	الف) برخیز که ابر خاک راهی شوید

۱۸۱۵. در کدام ایات اختیار وزن، «بلند بودن هجای، یا یانم» مشاهده مم شود؟

۱) الف، ۵	۲) ب، ج	۳) الف، ب	۴) چ، ۵
الـف) از سر من مغز را سرودا برـون مـی آورـه	الـب) خطـی سـبـز از زـنـخـدـان مـی برـآورـه	الـج) نـامـسـما و لـقـبـ اـرضـ نـهـ	الـد) بـهـ جـمـعـیـت دـوـسـتـان روـیـ نـهـ
زور این مـی پـنـبهـ اـزـ مـینـاـ بـرـونـ مـیـ آـورـدـ	مـرـاـ اـزـ دـلـ نـهـ کـزـ جـانـ مـیـ بـرـآـورـدـ	عـمـقـ نـهـ وـ طـوـلـ نـهـ وـ عـرـضـ نـهـ	پـراـکـنـدـگـانـ رـاـ بـهـ یـكـ سـوـیـ نـهـ

۱۸۱۶. در کدام بیت اختیار «بلند بودن هجای پایانی» مشاهده فعی شود؟

ضایع چه کنی رشته در چاک گریبانم
هر کجا پستی است آب آن جا دود
سینه ز هجران بسوخت شربت دیدار کو
هندوست که پابر سر محراب نهاد

- ۱) چاک دلم ای محرم چون دوخت نمی دانی
- ۲) هر کجا دردی دوا آن جارود
- ۳) عاشق و دیوانه ام سلسله یار کو
- ۴) وان خال سیاه بر سر ابرویست

۱۸۱۷. اختیار وزنی در رکن اول کدام گزینه آمده است؟

چون من در آن دیار هزاران غریب هست
چشم انعام، که انعام چه خواهد بود
چون در نظر دوست نشیتی همه کام است
چه جای فرق؟ که زیبا ز فرق تا قدمی

- ۱) گر آمدم به کوی تو چندان غریب نیست
- ۲) پیر ما گفت و چه خوش گفت که از خلق مدار
- ۳) «سعدی» میر اندیشه که در کام نهتگان
- ۴) ندانم از سرو پایت کدام خوب تر است

۱۸۱۸. اختیار وزنی «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن» در رکن اول کدام گزینه آمده است؟

نه چنین صورت و معنی که تو داری، دارند
زهرا شیر است مرا، زهرا تابتده شدم
آین ماست سینه چو آیتیه داشتن
در مجلس ما، ماه رخ دوست تمام است

- ۱) پیش رویت دگران صورت بر دیوارند
- ۲) دیده سیر است مرا، جان دلیر است مرا
- ۳) کفر است در طریقت ما کیته داشتن
- ۴) گو شمع میارید در این جمع که امشب

۱۸۱۹. در کدام بیت اختیار وزنی «آمدن فاعلاتن اول مصraig» رخ داده است؟

کوهکن خواب اندرین افسانه کرد
کی بود بیکاری آن مردم شکاران تو را
چشم مست تو که خواب آلوده است
تو ز خنده شکرستانی هنوز

- ۱) قصه شیرین عجب افسانه ای است
- ۲) تا نظر سوی دو چشم توست یاران تو را
- ۳) آگه از ناله من کی گردد
- ۴) ماز گریه چون نمک بگداختیم

۱۸۲۰. در کدام بیت اختیار وزنی «فاعلاتن اول مصraig» مشاهده می شود؟

چه گر دیر آمدم هم بازگشتم
که به هر جارضای او طلبیم
خوش بیبن و الله اعلم بالصواب
آب پوشیده زین خط رجوش بن

- ۱) من آن گیرم که این دم بازگشتم
- ۲) بر ما دوزخ و بهشت یکی است
- ۳) نه سبو پیدا در این حالت نه آب
- ۴) ابر افکنده از تگرگ خذنگ

۱۸۲۱. کدام بیت اختیار وزنی اول مصraig ندارد؟

خیز و با من قدمی نه به تمایی بهار
همتی یاران که بگذشته است آب از سر مرا
فضل اندازه و تحصیل روایی دارد
زان سپس خواهم از او بوسه سی روز دگر

- ۱) تابه چندای گل نازک ز چمن دلگیری
- ۲) کنداز جا عاقبت سیلاب چشم تر مرا
- ۳) ای پسر فضل و ادب این همه تحصیل مکن
- ۴) خواهم اول ز دنوشین لب او بوسه عید

۱۸۲۲. در همه بیت‌ها اختیار وزنی «آمدن فاعلاتن اول مصraig» وجود دارد؛ به جز

آن رخ روشن و آن دولب چون للة تر
وان مصیبتهما آیا بودت هیچ خبر
مادر گلبن از زادن ناگشته عقیم
چون شهیدان از می فخرش لبالب ساغر است

- ۱) من گمان کردم کز روزه تبه گردد و زار
- ۲) عرضه کن بر وی کز حالت فرزند غریب
- ۳) گل اگر چند نمانده است فزون لیک هنوز
- ۴) هر که بهر پاس عرض و مال و مسکن داد جان

۱۸۲۳. در رکن اول کدام مصraig اختیار وزنی استفاده نشده است؟

- ۱) آن یکی نغمه مغانی داشت
- ۲) گل ز رخساره تو بی آب است

۱۸۲۴. در کدام بیت، اختیار وزنی «ابدال» صورت گرفته است؟

پیچید بر آن دو زلف چون شست
ناخوردہ شراب چون شود مست
پر خون دارم دو دیده پیوست
دست همه عاشقانش بشکست

- ۱) بُرد او دل عاشقان آفاق
- ۲) اندر عجیم که چشم آن ماه
- ۳) زان چشم پر از خمار سرمست
- ۴) تاعزم جفا درست کرد او

۱۸۲۵. در کدام بیت اختیار وزنی «ابدال» به کار نرفته است؟

کان جا دل و جان و تن مارا خطری نیست
وصل لب تو در خور هر بی خبری نیست
دل بردهای از مادر مارا اثری نیست
هر چند که آرام تو جز بادگری نیست

- ۱) ما در خطر افتادیم از عشق چه گوییم
- ۲) عشق رخ تو بابت هر مختصه نیست
- ۳) هر چند مه مارا از مخبری نیست
- ۴) بر تو بدلی نارم دیگر نکنم یاد

کز برج دین بتأفت یکی روشن آفتاب
زین جلوه چشم گیتی انگیخته ز خواب
و آمد ز پاک یزدان او را بسی خطاب
بگشود چهره‌ای وز بیتش گشود بباب

گاه بپیچم همی به خویشتن اندر
کم ز غم آتش زدی به جان و تن اندر
بتدی پنهان به زیر هر شکن اندر
شیرین آید به کام کوهکن اندر

وزن همه ایيات

وز چنگ من ریود نگارم را
پر باغ لاله ساخت کنارم را
در کام سگ فک داشکارم را
دریا به خود نبیند جز غوغما

پیری به برم طبیعه چشمکذن
چون بر لب هیرمند روین تن
پیری تیری به چشم از آهن
پیران بودند قیل میهان

وزن همه ایيات

برو به سوی خریدار خویش همچون زر
وای بر دل آرزوی باطلی دارم هنوز
یا این ره دور را رسیدن بودی
نه رنج ازه کشیدی نه زخم‌های تبر

وزن همه ایيات

دست یکی پرحتاست جعد یکی پرخضاب
پس به تماشا گذر آن سوی مصر بقا
گوید خاقانیا خاک توان مرحبنا
تاشود جان ز تن زو نتوان شدرها

وزن همه ایيات

به از نگین سلیمان و نعمه داوود
خور در مقابل مه رویش کم از هلال
زبس که بر وی ریزند جرعه‌های مدام
جفا را زاد مادر چون تو را زاد

وزن همه ایيات

من چو مه چادر شب می‌بدریدم همه شب
تورا که غصه آن نیست کلو کجاست بخسب
هزار غوطه تورا خوردنی است در دریا
گوید سلطان غیب لست ترانی مرا

که حریفانش دی قفل گشودند ز در
بدر درش از روزی روی آوری
گردون ز کجا و اکرده کانچه معجون‌ها
در دست دگر کلک گهربار درست است

از جام که می‌خوردی و مدهوش که بودی
ای شاهد اقبال هم‌آغوش که بودی
تو ریخته چون گل به برو دوش که بودی
وان تازه بهار زندگانی دی شد

در کدام بیت از اختیار «ابدال» استفاده نشده است؟

- ۱) ای آفتاب گردون تاری شو و متاب
- ۲) امروز جلوه‌ای به نخستین نمود و گشت
- ۳) وان گه به قاب قوسین اندر نهاد رخت
- ۴) بنمود جلوه‌ای وز دانش فروخت نور

در همه ایيات زیر «ابدال» مشاهده می‌شود؛ به جز

- ۱) گاهی بی خویشتن شوم ز غم تو
- ۲) ای صنم خوب رو به جان تو سوگند
- ۳) صد شکن اندر دو زلف داری و باشد
- ۴) در غمت ارجان دهم خوش است که مردن

وزن همه ایيات «مستفعل مفاعول مستفعل» است، در کدام بیت ابدال استفاده نشده است؟

- ۱) از من گرفت گیتی یارم را
- ۲) یک سوسرشک و یک سو داغ دل
- ۳) بر گور مرده ریخت شرابم را
- ۴) هامون به خود نبیند جز کوشش

در کدام بیت از اختیار «ابدال» استفاده نشده است؟

- ۱) برخاست جوانی از برم گریان
- ۲) بودم سرمست قوت بازو
- ۳) ناگاه ز کید زال گردون زد
- ۴) روزی که جوان و نامجو بودم

در کدام گزینه از اختیار وزنی «ابدال» در هر دو مصraع استفاده شده است؟

- ۱) از آن مقام که نبود گشاد روز گذر
- ۲) بارها بشکست دل امادلی دارم هتوز
- ۳) ای کاش که جای آزمیدن بودی
- ۴) درخت گر متحرک شدی ز جای به جای

در کدام بیت، از اختیار وزنی «ابدال» دو بار استفاده شده است؟

- ۱) عنقا برگرد سر گفت کز این طایفه
- ۲) اول غسلی بکن زین سوی نیل غدم
- ۳) با اثرِ داغشان هر دم سلطان عشق
- ۴) محنت چون خون و گوشت در تنم آمیخته است

در کدام گزینه اختیار وزنی «ابدال» در رکنی غیر از رکن پایان مصraع دیده می‌شود؟

- ۱) قبح به چنگم و آواز چنگ در گونش
- ۲) با تار زلف او شب تار است همچو روز
- ۳) مگر مدام در این فصل خاک مست بوده
- ۴) وفا را زاد مادر چون مرا زاد

در کدام بیت از اختیار «ابدال» دو بار استفاده شده است؟

- ۱) شب به پیش رخ چون ماه تو چادر می‌بست
- ۲) به جستجوی وصالش چو آب می‌پویم
- ۳) تو جامه گرد کنی تاز آب تر نشود
- ۴) از مدد لطف او ایمن گشتم از آنک

در کدام بیت از اختیار «ابدال» استفاده نشده است؟

- ۱) گفت خیز اکتون تا هر دو به میخانه شویم
- ۲) همت او بر تو شود آشکار
- ۳) بر هر چه نظر کردیم گیفیت عبرت داشت
- ۴) اگر دست چپم بشکست ای خواجه غمی نیست

در کدام گزینه شاعر از اختیار وزنی «ابدال» بهره برده است؟

- ۱) امروز ندانم که در آغوش که بودی
- ۲) ای دولت بیدار به بازوی که خفتی
- ۳) من خار فراوان به دل از درد تو دارم
- ۴) افسوس که نامه جوانی طی شد

(خارج ۹۴)

صورت شش ماضی مستقبل بود
توبه کس و کس به تو مانندی
دشمن به من ده که درودت بفرستم
هتوز رشته امید از تو نگشتم

(خارج ۹۴)

چاره چه خاقانی اگر کیسه رسد به لاغری
داشتمن به خون دل خون دلم چرا خوری
پرده روی تو شدم پرده من چرا دری
بیش مکن مضایقه زان که رسید مشتری

- ۲) برای من بار عشق سخت تر از کوه بود
۴) سرو برفت و بستان از نظرم به جملگی

شاه جوان بخت را فضل خدا یار باد
مجلس مشروطه را خدا نگهدار باد
رأیت و رایش بلند دولت و بخشش جوان
شاها با عدل و ملک زنده بمان جاودان

من به کجا رسیده ام جان دقایقم بگو
باز چه می شود مرا ای تو حقایقم بگو
شاعر مرده ام بخوان گور علایقم بگو
در همه حال خوب من با تو موافقم بگو

۱۸۴۱. در کدام بیت اختیار وزنی «قلب» بیش از سایر ایيات دیده می شود؟

پهر طواف عباد کعبه پستدیده شد
صاحب آن خانه را خانه چو نشناخته
خانه حق آنچه را خواسته بود آن رسید
وجه خدای قدیم جلوه نمود از حرم

۱۸۴۲. شاعر در کدام رکن بیت «نمایند تیری در ترکش قضا که فلک / سوی دلم به سر انگشت امتحان نگشود»، از اختیار وزنی «قلب» بپره بوده است؟ (اتسانی ۸۳)
- ۱) رکن اول مصراج دوم ۲) رکن دوم مصراج اول
۳) رکن سوم مصراج دوم ۴) رکن آخر مصراج دوم

۱۸۴۳. در کدام مصراج اختیار قلب وجود ندارد؟

- ۲) بترس اگر داوریت کس بزدان برد
۴) دیو به افسون کجا ملک سلیمان برد

- ۱) گر نتواند که مرد سخن به پایان برد
۳) این سخنان را بدو فلان و بهمان برد

۱۸۴۴. اصل وزن همه ایيات گزینه ها «مفتولن مقاعلن فاعلن» است، بر اساس این وزن، کدام بیت اختیار «قلب» دارد؟

پیشتر و بیشتر از هر صدی
سر به سر ای نگار دیگر شدی
تاتو مرا به راه پیش آمدی
آمدی وز دست متن بستدی

۱) باشد اگر صد هنری مرد، تو
۲) تا دل من ز دست من بستدی
۳) چاره و راه خویش گم کرده ای
۴) من ز همه جهان دلی داشتم

(اتسانی ۹۵)

- ۲) زیرنشین غلمت کاینات
۴) برشوم از نشاط دل وقت سحر به منظمه

۱۸۴۵. در کدام مصراج اختیار وزنی «قلب» صورت گرفته است؟

- ۱) دل برگرفت از من بتم یکباره گی
۳) دست کسی بر نرسد به شاخ هویت تو

۱۸۴۶. در کدام بیت «قلب» به کار ترفته است؟

دوک نیاورده خریدار نیست
منظمهای عقل را بامن سابقم بگو
سلطان احمد که هست زیست تاج و کمر
پهلوی او هست خدا محو در او هست لقا

۱) یوسف مشهدالرضارا چه کس
۲) با من کور و کر ولی واژه به تصویر مکش
۳) به تخت شاهی نشست پادشه نامور
۴) گاه بود پهلوی او گاه شود محو در او

(انسانی ۹۵)

- (۲) با من کور و کر ولی واژه به تصویر مکش
(۴) تیره بود ورنه تیغ محنت سوهان برد

هیچ کس از زیرگی زیره به گرمان برد
یک سخن از من بدان مرد سختدان برد
که قوت ناطقه مدد ز ایشان برد
اگر کسی شعر ماسوی خراسان برد

(انسانی ۹۶)

مردده که آن بوظرب داد طربها بداد
بغسلم این ریسمان، باز روم در معاد
گفتم: من کیستم؟ گفت: مراد مراد
می شده جاری به کف، بتوش جام مراد

نزد تو آن جا سخن از سروز مردی روید
خوی تو نیز از جفا یاری او می کند
می نشاند حرف خیره سری می کند
گر نتواند که مرد سخن به پایان برد

(خارج ۹۹)

آب نکوکاری از روی نیاکان برد
وز سم اسب سیاه لؤلؤ تر ریخته
غم‌هم ار زان که اوره سوی قرآن برد
چون به بر نام خویش نام بزرگان برد

سرمی و چون روان شوی عشق هزار لشکری
با همه آب ساختی زان همه آبی از تری
پیش خدایگان تو را بیش کند ثناگری
چند به رغم دوستان دشمن خویش پروری

(انسانی ۹۱)

- ۱) کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند ۲) آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن ۳) قلب ۴) ابدال

۱۸۵۴. در مصراع «گرچه قرهاد به تلغی ز جهان رفت ولیک» کدام اختیارات وزنی اتفاق افتاده است؟

- ۱) ابدال و بلند کردن هجای پایان مصراع
۲) فاعلاتن به جای فعلاتن و ابدال
۳) قلب و بلند کردن هجای پایان مصراع

دل فدای او شدو جان نیز هم
که هیچش لطف در گوهر نباشد
کز آب هفت بحر به یک موی تر شوی
که کشم رخت به میخانه و خوش بنشینم

حالیا از ورق عشق تو اینم سبق است
عشق من بر تو و حست به همان یک نسق است
هر چه رای تو دل و دیده بر آن متفق است
چه کنم شادی بی دوست که صد غم بالوست

۱۸۴۷. در کدام مصراع اختیار قلب مشاهده نمی شود؟

- ۱) تارگ نخلیت او ز بیخ و بن برنکنی
۳) هنوز در ملک شعر نامده قحط الرجال

۱۸۴۸. در کدام بیت اختیار شاعری قلب پیدا نمی شود؟

- ۱) تحفه فرستی ز شعر سوی عراق ایشت جهل
۲) کیست که پیغام من به شهر شروان برد
۳) هنوز گویتدگان هستند اندر عراق
۴) وه که چه خنده زند بر من و تو کودگان

۱۸۴۹. در کدام بیت اختیار وزنی «قلب» به کار رفته است؟

- ۱) پرده دل می زند زهره هم از بامداد
۲) لاف دل از آسمان، لاف تن از ریسمان
۳) گفتم: تو کیستی؟ گفت: مراد همه
۴) می رسد از هر طرف سورنی و بانگ دف

۱۸۵۰. در کدام بیت اختیار وزنی «قلب» به کار رفته است؟

- ۱) گرچه من اینجا حدیث از سر جان می کنم
۲) دور فلک بر دلم کرد ز جور آنچه کرد
۳) عقل نه همتای توست کز تو زند لاف عشق
۴) به که ز بهر سخن برنگشاید زبان

۱۸۵۱. در کدام بیت شاعر از اختیار وزنی «قلب» استفاده کرده است؟

- ۱) تویی که از دیرگاه رای خطایکار تو
۲) ابر بهاری ز دور اسپ برانگیخته
۳) آنکه نداند ز جهل بوجهل از مصطفی
۴) آنکه نداند شناخت قیمت خرد از بزرگ

۱۸۵۲. در کدام بیت، اختیار وزنی «قلب» به کار رفته است؟

- ۱) ماهی و چون عیان شوی شمع هزار مجلسی
۲) از سر رشک سوختم زان همه سوزم از درون
۳) سینه خاقانی اگر پاک بشویی از غبار
۴) هم شکری تو هم نمک با تو چه نسبت آب را

ترکیبی

۱۸۵۳. در بیت زیر از کدام اختیار شاعری بهره برده شده است؟

«بسی بگفت خداوند عقل و نشانیدم

که دل به غمۀ خوبان مده که سنگ و سبوست»

- ۱) کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند ۲) آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن ۳) قلب ۴) ابدال

۱۸۵۴. در مصراع «گرچه قرهاد به تلغی ز جهان رفت ولیک» کدام اختیارات وزنی اتفاق افتاده است؟

- ۱) ابدال و بلند کردن هجای پایان مصراع
۲) فاعلاتن به جای فعلاتن و بلند کردن هجای پایان مصراع

۱۸۵۵. در کدام بیت اختیارات شاعری «وزنی» به کار رفته است؟

- ۱) دردم از یار است و درمان نیز هم
۲) کسی گیره خطایکار نظم حافظ
۳) یکدم غریق بحر خدا شو گمان مبر
۴) حالیا مصلحت وقت در آن می بینم

۱۸۵۶. در هفteen ایيات سه نوع اختیار وزنی هم زمان دیده می شود؛ به جز

- ۱) از گلستان رخت حسن بتان یک ورق است
۲) حسن گل کم شد و مشتاقی بلبل هم کاست
۳) اتفاق تو گر این است که خونم ریزی
۴) گو میارید به ما شادی بگریخته را

۱۸۵۷. هر سه اختیار «فاعلاتن اول مصراج، ابدال و هجای پایانی» در کدام بیت دیده می‌شود؟

همچو خورشید همه بی سرو پا
که گذشتند ز نیک و وزید
چه نماید چه پسند چه گند
این فرودستن درهاز کجاست

- (۱) سپه او همه خورشیدپرس است
- (۲) بد مگونیک مگو ایشان را
- (۳) مه تابان به جز از خوبی و نیاز
- (۴) گر چو زنجیر به هم پیوستیم

(سراسری ۱۴۵)

۱۸۵۸. بیت زیر «فاقد» کدام اختیار شاعری است؟

که رخنه‌های قفس رخنه رهایی فیست
(۱) بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه
(۲) آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن

- (۱) ابدال
- (۳) کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند

(سراسری ۱۴۵)

۱۸۵۹. در کدام بیت سه نوع اختیار وزنی و دو اختیار زبانی می‌توان یافت؟

خستگانی که دریدند گربانی چند
در عین بی خودی می نایی نداشتند
معاشران صبحی هوای جام کنند
که دست بر سر آن زلف خم به خم دارد

- (۱) آه اگر دامن پاک تو نیارند به دست
- (۲) مستان بزم عیش شرابی نداشتند
- (۳) چو مطربان سحر آهندگ زیر و بام کنند
- (۴) کسی است صاحب بخت بلند و عمر دراز

۱۸۶۰. در کدام مصراج سه نوع اختیار وزنی استفاده شده است؟

- (۱) تو روایی به لب، به قد جانی
- (۴) بر بساط چمن به صدرخ گل

- (۱) زندگی بی تو از محالات است
- (۳) مخلسان را وصال توست خیال

۱۸۶۱. در همه ایيات «ابدال، قلب و بلند آمدن هجای پایانی» دیده می‌شود؛ به جز .

خانه حق همچو جان حق را در بر گرفت
روشن از جلوه‌اش مردمک دیده شد
گوهر یکدانه را بگرفت آن گه به گف
بناآنی ز شوق همچو دو دلباخته

- (۱) جلوه وجه خدا جهان سراسر گرفت
- (۲) وجه خدای قدیم چو در حرم دیده شد
- (۳) گوهر بحر وجود بیرون شد از صدف
- (۴) می‌زد هر صبح و شام کوکو چون فاخته

۱۸۶۲. در کدام بیت سه نوع اختیار وزنی استفاده شده است؟

کز زخمه آن نه فلك اندر تک و تاز است
خروش و ولوله از جان عائشان برخاست
نظری گن تو مرا عمر نمانده است بسی
چگونه دوستی باشد که جاتم در عنا داری

- (۱) ساز طرب عشق که داند که چه ساز است
- (۲) ز خواب نرگس مست تو سرگران برخاست
- (۳) پیش از آن کز تو مراجان به لب آید ناگاه
- (۴) به کام دشمنم داری و گویی دوست می‌دارم

۱۸۶۳. در مجموع این بیت دارای چند اختیار وزنی است؟ «دیده خون گشت و خون نمی‌خسبد / دل من از جنون نمی‌خسبد»

- (۱) یک
- (۲) دو
- (۳) سه
- (۴) چهار

۱۸۶۴. در کدام بیت هر دو اختیار وزنی «فاعلاتن» و «ابدال» و اختیار زبانی «تفییر مصوت بلند به کوتاه و کوتاه به بلند» وجود دارد؟ (خارج ۹۰)

همه یاریش کنند ارچه بدیدند یسار
که بگویم که جنید است وز شیخان کبار
او به یک لحظه رهاند همه را از آزار
گراز او یک نظری فضل بتاند بهار

- (۱) زاری آغاز کند او که همه خرد و بزرگ
- (۲) روزی از معرفت و فقه بسوزد ما را
- (۳) چو از او داد بخواهیم از این بیدادی
- (۴) برهندی همه از ظلمت این نفس لئیم

۱۸۶۵. در کدام مصراج اختیارات شاعری «کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند»، «حذف همزه» و «بلند شمردن هجای پایانی» صورت گرفته است؟

- (۱) مخالفت نکنم آن کنم که فرمان است
- (۲) که جهل پیش خردمند عذر ندادن است
- (۳) نه آبروی که گر خون دل بخواهی ریخت

۱۸۶۶. در بیت زیر همه اختیارات شاعری کدام گزینه وجود دارد؟

امروز گه دستگاه داری و توان
بیخی که بر سعادت آرد بنشان

- (۱) حذف همزه - ابدال
- (۳) تبدیل مصوت کوتاه به بلند - حذف همزه

۱۸۶۷. در همه ایيات به جز بیت اختیارات شاعری «تفییر کمیت مصوت‌ها، آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن و ابدال» صورت گرفته است.

طلب روی زمین هم طلب دنیانیست
ورنه مجتون مراوحشی از صحرانیست
وادی حرص به نزدیکی استغنا نیست
جفد در مرتبه خویش کم از عنقانیست

- (۱) ز طلب، مطلب اگر خیر بود طالب را
 - (۲) گرمی لاله خون گرم مرا دارد داغ
 - (۳) سرگشی در قدم گوه جواهر افشارند
 - (۴) معنی عزلت اگر وحشت از آبادانی است
- سایه
وازدهم
- (انسانی ۹۴)
- (خارج ۹۲)

(خارج ۹۶)

۱۸۶۸. در کدام بیت اختیار وزنی «قلب» و «تفییر کمیت مصوت‌ها» در یک رکن صورت گرفته است؟

یاد پدر نمی‌کند این پسران ناچلف
چاره چه خاقانی اگر کیسه رسد به لاغری
و که دلم چه یاد از آن عهد شکن نمی‌کند
بدرقه رهت شود همت شحنة نجف

۱) چند به ناز پرورم مهر بتان سندل
۲) کیسه هتوز فربه است با توازن آن قوی دلم
۳) چون ز نسیم می‌شود زلف بتفشه پرشکن
۴) حافظ اگر قدم زنی در ره خاندان به صدق

۱۸۶۹. بیت زیر، «فائق» کدام اختیار شاعری است؟

که ناپدید چو عنقا شده است لاتة تو

از آن به خلق چو سیمرغ روی ننمایی

۱) حذف همزه ۲) بلند بودن هجای پایانی ۳) بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه ۴) ابدال

۱۸۷۰. در بیت «قوت شاعره من سحر از فرط علال / متنفر شده از بنده گریزان می‌رفت» کدام اختیارات شاعری تماماً وجود دارد؟

۱) حذف همزه - تبدیل مصوت بلند به کوتاه - آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن ۲) تبدیل مصوت کوتاه به بلند - قلب - بلند در نظر گرفتن هجای پایانی
۳) قلب - ابدال - بلند در نظر گرفتن هجای پایانی ۴) حذف همزه - آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن - ابدال

۱۸۷۱. در کدام بیت شاعر از سه اختیار شاعری «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن»، «حذف همزه» و «تفییر کمیت مصوت‌ها» استفاده کرده است؟ (انسانی ۸۷)

سینه گنجینه محبت اوست
فکر هر کس به قدر هفت اوست
هر کسی پنج روز نوبت اوست
پردهدار حریم حرمت اوست

۱) فقر ظاهر مبین که حافظ را
۲) تو و طوبی و ما و قامت یار
۳) دور مجتون گذشت و نوبت ماست
۴) من که باشم در آن حرم که صبا

۱۸۷۲. در کدام ایيات به ترتیب از اختیار شاعری «فاعلاتن به جای فعلاتن»، «کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند» و «ابدال» استفاده شده است؟ (خارج ۹۱)

طريق رتدی و عشق اختیار خواهم کرد
زم من چو آینه زنگ خسوردہ روی متاب
به مقیمان تو این کوچه شر بازدهید
بازگردد یا برآید، چیست فرمان شما؟

الف) نفاق و زرق نبخشد صفات دل حافظ
ب) چو پشت آینه پیش تو حلقة در گوشم
ج) بس غریبید در این کوچه شر، کوچ کنید
د) عزم دیدار تو دارد جان بر لب آمده
۱) الف - ب - ج - ۵ ۲) الف - ج - ۵ - ب

۱۸۷۳. در بیت «ای که بر مرکب تازنده سواری، هش دار / که خر خارکش مسکین در آب و گل است»، به ترتیب چند «اختیار وزنی» و چند «اختیار زبانی»، به کار رفته است؟ (انسانی ۸۸)

۱) سه - سه ۲) سه - دو ۳) دو - سه ۴) دو - دو

۱۸۷۴. در همه گزینه‌ها به جز هم اختیار وزنی به کار رفته است، هم اختیار زبانی.

القضه گشت طعمه آن جائز همی
کجا روم به که گویم غم نهفة خود را
دامتش فردا به نزد دادگر خواهم گرفت
قلب تو برداره چوبه جولاش بگذری

۱) از چنگ شیر رست وز چنگ قضانست
۲) دو هفته شد که ندیدم مه دوهفته خود را
۳) گر خواهد داد من امروز داد آن شاه حسن
۴) قلب سپاه را نشاند ز قلب دوست

۱۸۷۵. در کدام گزینه کمترین نوع از اختیارات شاعری به کار رفته است؟

این چه بینی هم نماند برقرار
که سبزه بخواهد دمید از گل
که دور هوس بازی آمد به سر
مسار از فلک چشم نیک اختری را

۱) آنچه دیدی برقرارش می‌نماید
۲) به سبزه کجا تازه گردد دلم
۳) باید هوس کردن از سر به در
۴) چو تو خود کنی اختر خویش را بد

۱۸۷۶. در بیت «گذار بر ظلمات است خضر راهی کو / هباد کاتش محرومی آب ما ببرد»، همه اختیارات شاعری یافت می‌شود؛ به جز ابدال (انسانی ۹۸)

۱) ابدال ۲) کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند ۳) حذف همزه ۴) بلند تلفظ کردن مصوت بلند

(خارج ۹۸)

۱۸۷۷. بیت زیر «فائق» کدام اختیارات شاعری است؟

به قول مفتی عشقش درست نیست نماز
۱) بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه، ابدال
۲) حذف همزه، کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند

«طهارت ارننه به خون جگر کند عاشق
۱) بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه، قلب
۲) حذف همزه، بلند بودن هجای پایانی مصراع

۱۸۷۸. در بیت زیر همه موارد از دیدگاه «عروض و قافیه» درست است؛ به جز

در این حصار جادویی روزگار بشکن

«نفسم گرفته زین شب در این حصار بشکن

۱) قافیه بیت بر اساس قاعدة «۲» آمده است.

۲) وزن بیت «فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن» است.

۳) طبق اختیارات شاعری در بیت دو بار «همزه» حذف شده است.

۱۸۷۹. در بیت «قوت بازوی پرهیز به خوبان مفروش / که در این خیل حصاری به سواری گیرند»، همه اختیارات شاعری یافت می‌شود؛ به جز (انسانی ۹۹)
- (۱) بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه، قلب
 - (۲) آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن، حذف همزه
۱۸۸۰. با توجه به بیت زیر همه موارد از دیدگاه «عروض و قافیه» درست است؛ به جز (انسانی ۹۹)
- در نماز خم ابروی تو در یاد آمد
- حالتی رفت که محراب به فریاد آمد
- (۱) وزن بیت «فاعلاتن فعلاتن فعلن» است.
 - (۲) شاعر از اختیارات شاعری «ابدال» و حذف همزه استفاده کرده است.
 - (۳) در مصراع اول دو بار و در مصراع دوم یک بار، «حذف همزه» صورت گرفته است.
۱۸۸۱. در بیت «عنقا بر گرد سر، گفت کز این طایقه / دست یکی پر خباب» شاعر از کدام اختیار شاعری استفاده کرده است؟ (انسانی ۸۹)
- (۱) ابدال
 - (۲) قلب
 - (۳) کوتاه تلفظ کردن مصوت‌های بلند
 - (۴) آوردن هجای پایان مصراع
۱۸۸۲. در همه ایيات هر دو اختیار «وزنی و زیانی» وجود دارد؛ به جز (انسانی ۱۴۵۰)
- که این سخن به مثل باد با سلیمان گفت
- متبعش خاک در خلوت درویشان است
- در عرصه خیال که آمد کدام رفت
- گویی که پسته تو سخن در شکر گرفت
- (۱) گره به باد مزن گرچه بر مراد رود
 - (۲) حافظ از آب حیات ازلی می‌خواهی
 - (۳) مستم کن آن چنان که ندانم زی خودی
 - (۴) زنهار از آن عبارت شیرین دل فریب
۱۸۸۳. بیت زیر فاقد کدام «اختیار شاعری» است؟ (انسانی ۱۴۵۰)
- هرگاه در سایه تو باشد نیست
- روز او را آفتاب نیاز
- (۱) ابدال
 - (۲) حذف همزه
 - (۳) بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه
 - (۴) آوردن هجای پایان مصراع
۱۸۸۴. با توجه به عروض و قافیه کدام گزینه، درمورد رباعی زیر اشتباه ذکر شده است؟ (انسانی ۱۴۵۰)
- بازار قبول گل چو شد خوش خوش تیز
- گفتم که به باغ درشوای دلبر خیز
- ما دست گلابگر گرفتیم و گریز
- (۱) ایيات را می‌توان به دو صورت دسته‌بندی هجایی کرد.
 - (۲) در بیت اول از اختیار شاعری ابدال استفاده شده است.
 - (۳) در بیت دوم شاعر دو بار مصوت کوتاه را بلند تلفظ کرده است.
 - (۴) قافیه رباعی بر اساس قاعدة ۲، آمده است و حرف روی «ز» است.
۱۸۸۵. در کدام بیت «بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه، کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند و ابدال» همگی یافت می‌شود؟ (خارج ۱۴۵۰)
- که در این خیل حصاری به سواری گیرند
- خاصه رقصی که در آن دست نگاری گیرند
- زین میان گربتون به که کناری گیرند
- گر فلکشان بگذاره که قراری گیرند
- (۱) قوت بازوی پرهیز به خوبان مفروش
 - (۲) رقص بر شعر تر و ناله نی خوش باشد
 - (۳) حافظ اینای زمان را غم مسکینان نیست
 - (۴) خوش گرفتند حریفان سر زلف ساقی
۱۸۸۶. در بیت زیر همه اختیارات شاعری یافت می‌شود؛ به جز (خارج ۱۴۵۰)
- چون گل و می از پرده برون آی و درآ
- که دگر باره ملاقات نه پیدا باشد
- (۱) قلب
 - (۲) ابدال
 - (۳) آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن
 - (۴) تغییر کمیت مصوت‌ها
۱۸۸۷. با توجه به «علوم و فنون ادبی» کدام گزینه اشتباه است؟ (سراسری ۱۴۵۰)
- ترک دنیا به مردم آموزند
- خویش تن سیم و غله اندوزند
- نه بگوید به خلق و خود نکند
- (۱) شعر را در رده «ادبیات تعلیمی» می‌توان جا داد.
 - (۲) ایيات بر اساس قاعدة ۲ و تبصره قافیه سروده شده است.
 - (۳) در سروده فوق اختیار شاعری آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن یافت می‌شود
 - (۴) حذف همزه و کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند «هر دو» در ایيات مشهود است.
۱۸۸۸. در بیت زیر همه اختیارات شاعری یافت می‌شود؛ به جز (دی ۱۴۵۰)
- مردگان چمن از دعوت حق زنده شدند
- کفرهاشان همه از رحمت حق ایمان شد
- (۱) ابدال - بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه
 - (۲) آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن - ابدال
۱۸۸۹. با توجه به بیت زیر کدام گزینه درست است؟ (دی ۱۴۵۰)
- اشکم ز دیده قصه طوفان سؤال کرد
- چشمم جواب داد که از ما پدید شد
- (۱) بیت دارای وزن دوری یا دولختی همان است.
 - (۲) در بیت هر دو اختیارات شاعری وزنی و زیانی موجود است.
 - (۳) مصراع دوم دارای ۱۴ علامت هجایی است که سه هجای آن کشیده است.
 - (۴) بیت در بحر رجز سروده شده است و به دو شکل دسته‌بندی هجایی می‌شود.

(دی۱۴۵۰)

۱۸۹۰. با در نظر گرفتن اختیارات شاعری تقطیع کدام سروده «اشتباه» است؟

- (۱) تو در نماز عشق چه خواندی
(لا—لا—لا—لا—لا)
- (۲) جان من و تو تشنۀ مهر بود
(---لا—لا—لا—لا—)
- (۳) گامی به تو نزدیک و گامی دور
(---لا—لا—لا—---)
- (۴) پشت لختنده پنهان هر چیز
(—لا—لا—لا——)

(خارج ۱۴۵۰)

۱۸۹۱. در کدام بیت «سه نوع اختیار وزنی و دو اختیار زبانی» می‌توان یافت؟

دل ز خالش برگرفتن خالی از اشکال نیست
بی خبر باش که صاحب خبری پیدا نیست
کز پرت شهپر جبریل امین خوشتر نیست
تشویشم از عقوبت دیو رجیم نیست

- (۱) مزرع امید را یک دانه به زان خال نیست
- (۲) کسی از سر دل جام خبردار نشد
- (۳) تو همان طایر فرخنده اوج شرفی
- (۴) گر بر من آن نگار پری چهره بگذرد

(خارج ۱۴۵۰)

۱۸۹۲. با توجه به «عرض و قافیه» کدام مورد نادرست است؟

چون کار جهان بی سر و سامان خوشتر
مجموعۀ عاشقان پریشان خوشتر

«آشته سخن چو زلف جانان خوشتر
مجموعۀ عاشقان بود دفتر من

(۲) قافیه ابیات فوق بر اساس قاعدة «۲، ۲» سروده شده است.

(۱) خوشتر «ردیف» و «ن» حرف روی است.

(۴) اختیار شاعری «قلب و ابدال» هر دو در سروده فوق یافت می‌شود.

(۳) ابیات فوق را می‌توان به دو صورت دسته‌بندی هجایی کرد.

۲) قربت معنای

۱۸۹۳. کدام بیت با معنوم بیت زیر متناسب است؟

ماه را مانی و لیکن ماه را گفتار نیست
قد چون سرو بوسستان داری
قامتش سرو باغ رعنایی
من سرو ندیده ام قبایش
جهان هوا دار سرو بایی است

- (۱) روی چون ماه آسمان داری
- (۲) طلعتش ماه برج نیکوبی
- (۳) من ماه ندیده ام کله دار
- (۴) دل گرفتار ماه سیمایی است

۱۸۹۴. کدام بیت با معنوم بیت زیر متناسب بیشتری دارد؟

سخن‌شناس نهای جان من خطای اینجاست
چه خبر گویم با بی خبران
قوت طبع از متکلم مجوى
چون سخن‌ساز و سخن‌فهم و سخن‌دان شده‌ای
که از خاکستر دل شعله ادراک برخیزد

- (۱) با که گویم به جهان محرم کو
- (۲) فهم سخن چون نکند مستمع
- (۳) تو که هرگز سخن اهل سخن نشیدی
- (۴) مجود رک سخن از خام طبعان جهان صائب

۱۸۹۵. معنوم کدام بیت متفاوت است؟

که رحم اگر نکند مدعی خدا بکند
سفیه‌ام مدد از ناخدا نمی‌خواهد
تعظیم مصحف از پی مهر طلا کنند
رخ در او کن بتاب رو از غیر

- (۱) تو با خدای خود انداز کار و دل خوش دار
- (۲) گذاشتم به خدا کار خوبیش را صائب
- (۳) حاشا که خلق کار برای خدا کنند
- (۴) چون توکل کنی مگو از غیر

۱۸۹۶. کدام بیت با بیت زیر تصویری مشترک دارد؟

چنبر این فلک شعوذه‌گر بگشایید
در زمین آتش فتاد و بر فلک کوکب بسوخت
لغاب فلک شعبده‌باز است چه تدبیر (لغاب: بازیگر)
هزار بازی از این طرفه‌تر برانگیزد
به لعب زهره چنگی و مریخ سلحشورش

- (۱) دوش در وقت سحر آهی برآوردم ز دل
- (۲) گفتی که اگر صبر کنی کام ببابی
- (۳) تو عمر خواه و صبوری که چرخ شعبده‌باز
- (۴) بیاور می‌که نتوان شد ز مکر آسمان ایمن

۱۸۹۷. کدام بیت به اتفاق مشترکی با بیت زیر اشاره دارد؟

شکسته باد کسی کاین چنین‌هان می‌خواست
شکست شیشه مگر سافری برآورد از ما
بکشدم در خون که در خون گشته باد
عندلیب ما ندارد طاقت هجران گل
دلم چگونه نلرزد که شهر می‌لرزد

- (۱) به رنگ غنچه نداریم برگ عشرت دیگر
- (۲) بکشدم نفس که نفس کشته باد
- (۳) ای نسیم مرگ با باد خزان همراه باش
- (۴) به نیم شب ز غریو کریه بمباران

۱۷۹۰. ۲ در بیت گزینه «۲» هم از آوردن فاعلاتن بهجای فعلاتن (در اول بیت) استفاده شده است و هم آوردن هجای کشیده در پایان بیت. (نصراع دوم)

خ	ر	ذ	ع	ث	د	ب	پ	ب	رند
سی	ل	پک	دف	ث	خ	ز	با	د	پ
-	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ

در بیت گزینه «۴» آخرین هجا کشیده است، ولی در اول بیت از اختیار وزنی استفاده نشده است؛ البته در ابتدای نصراع دوم فاعلاتن به جای فعلاتن آمده است.

۱۷۹۱. ۲ تمام گزینه‌های دیگر با هجای کوتاه شروع می‌شوند، این گزینه این طور تقطیع می‌شود:

ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ
ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ
ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ

چون رکن اول «فاعلاتن» است و رکن دوم «فاعلاتن» نیست، پس شاعر در رکن اول از اختیار وزنی استفاده کرده است.

۱۷۹۲. ۱ وزن شعر «فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن» است، ولی در نصراع اول در رکن پایانی «فعلن» آمده است.

نگ	ذ	رد	یا	د	گی	ل	سن	ب	لـ
ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ
ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ	ـ

نکته: برای یافتن (ابدال) در اکثر موارد بررسی رکن پایانی بسیار مفید است و به پاسخ می‌رسی، پرکاربردترین ابدال آوردن فعل (ـ) بهجای فعل (ـ).

۱۷۹۳. ۲ در گزینه «۴» پایه اول نصراع اول با «فاعلاتن» شروع شده است و اختیار شاعری ندارد. (ن گ شو دی: لـ لـ) در سه گزینه دیگر فاعلاتن در اول بیت، اختیار وزنی است. در گزینه «۴» هم این اختیار وجود دارد ولی در نصراع دوم (رکن پنجم بیت) است.

۱۷۹۴. ۲ پرکاربردترین حالت ابدال در هجای ماقبل آخر خ می‌دهد؛ زمانی که شاعر به جای «ـ لـ» (فعل) از «ـ فـ» (فعـ) استفاده می‌کند که در نصراع دوم بیت گزینه «۴» این اتفاق رخ داده. دقت کن که در ابتدای نصراع اول بیت گزینه «۴» کلمه گلستان آمده و به صورت گلـ بـ تان تلفظ شده است. هر دو تلفظ برای این کلمه صحیح است و بستگی به کاربرد آن در شعر دارد.

۱۷۹۵. ۳ با توجه به اینکه هر چهار بیت قافیه و ردیف یکسان دارند متوجه می‌شویم از یک شعر هستند و هر ۴ بیت در روزن «مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن» سروده شده‌اند. پس در اولویت اول به سراغ پرکاربردترین ابدال یعنی «فعـ» بهجای «فعلـ» در آخر نصراع می‌رویم چون با بررسی دو سه هجای پایان نصراع ابدال مشخص می‌شود. نصراع اول گزینه «۱»، نصراع دوم گزینه «۲» و نصراع اول گزینه «۴» ابدال در رکن پایانی دارند.

نکته: حتی اگر وزن بیت را پیدا نکردیم، اگر در انتهای یک نصراع ۳ هجای بلند پشت سر هم وجود داشت، به احتمال زیاد ابدال دارد.

۱۷۹۶. ۳ با یک نگاه به پایان ابیات متوجه می‌شویم که هر چهار بیت از یک شعر است و نصراع دوم همه ابیات با توجه به قافیه و ردیف با دو هجای بلند به پایان رسیده‌اند و احتمالاً ابدال دارند (هم نیست). حال کافی است به پایان نصراع‌های اول دقت کنیم تا ببینیم کدام نصراع با دو هجای بلند تمام شده: ۱ شـ نـ بـود: لـ لـ ۲ نـ کـ نـد: لـ لـ ۳ بـ دـ نـ: لـ لـ ۴ بـ زـ وـ مـ: لـ لـ

۱۷۹۷. ۳ وزن تمامی ابیات «فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن» است و در ابتدای تمام نصراع‌ها «فاعلاتن» بهجای «فعلاتن» آمده است. در گزینه «۳» در هجای سیزدهم نصراع اول ابدال وجود دارد. (فعـ)

۱۷۷۸. ۳ **مفهوم مشترک:** جایگاه مثبت زن در خانه و خانواده بررسی سایر ایيات: ب زندگی با زن پوشیده و زیبا مانند زندگی در بهشت است.

۱۷۷۹. ۱ **مفهوم مشترک:** سلامت رانمی خواهند پاسخ گفت سرهای در گربه ایان است / کسی سر بر نیاره کرد پاسخ گفتن و دیدار یاران را / نگه جز پیش پارادید نتواند / که ره تاریک و لغزان است / و گر دست محبت سوی کس یازی / به اکراه آورد دست

از بغل بیرون / که سرما سخت سوزان است **مفهوم مشترک:** اوضاع سخت و خفقان آور جامعه در دوران پهلوی

۱۷۸۰. ۳ **مفهوم مشترک:** اشاره به غم و اندوه امیر المؤمنین علی (ع) در ماجرا شهادت حضرت زهرا (س) و نیلی شدن چهره ایشان از ضربه دشمنان پیغمبر (ص).

بررسی سایر ایيات: ۱ اشاره به عصمت حضرت زهرا (س) و نزول آیه تطهیر برای پنج تن آل عبا ۲ اشاره به مخفی بودن قبر حضرت زهرا (س) ۳ اشاره به آنکه حضرت زهرا و خانواده‌شان تنها افطاری خود را سه شب پخشیدند و خود چیزی برای افطار نداشتند و نزول آیه «و يطعمون الطعام ...»

۱۷۸۱. ۲ **مفهوم مشترک:** ایستادن و سکوت کردن ننگ است، حرکت کردن و مردن در راه درست است.

بررسی سایر ایيات: ۱ کسی در دنیا باقی نمی‌ماند و همه رفتی هستند. ۲ راه عشق جای اشتباہ ندارد. ۳ غم عشق برتر از تمام شادی‌هاست.

درس هشتم

پایه دوازدهم

۱۷۸۲. ۱ همان اختیار وزنی بلند بودن هجای پایان نصراع‌هاست. شاعر مختار است که در پایان نصراع هجای کوتاه یا کشیده بیاورد: زیرا بلند محسوب می‌شود.

۱۷۸۳. ۲ اگر به پایان نصراع‌ها توجه کنید، می‌بینید وجود هجای کوتاه یا کشیده دلیل بر استفاده از همین اختیار است. در بیت اول گبر (ـــ) و آبر (ـــ)، در بیت دوم بوس (ـــ) و کوس (ـــ) و در بیت سوم توه (ـــ) و کوه (ـــ) همگی هجای کشیده هستند.

۱۷۸۴. ۲ اگر هجای پایانی بلند باشد، اختیار وزنی محسوب نمی‌شود.

بررسی هجاهای پایانی گزینه‌ها: ۱ داد (ـــ) ۲ من (ـــ) ۳ ما (ـــ) ۴ هیچ (ـــ) ۵ باد (ـــ) ۶ ث (ـــ) ۷ داد (ـــ)

((توجه:)) اگر هجای پایانی کوتاه (ـــ) هم باشد، مشمول اختیار وزنی می‌شود.

۱۷۸۵. ۲ **بررسی هجاهای پایانی گزینه‌ها:** ۱ ن (ـــ) / است (ـــ) ۲ زد (ـــ) / مدد (ـــ) ۳ غهد (ـــ) / نی (ـــ) ۴ نیم (ـــ)

۱۷۸۶. ۱ به نکته زیر توجه کنید:

نکته: وقتی هر دو هجای اول یک نصراع کوتاه است، به هیچ وجه امکان ندارد که اختیار «فاعلاتن» اول نصراع داشته باشد، زیرا فاعلاتن با هجای بلند آغاز می‌شود.

۱۷۸۷. ۱ به نکته سوال قبل دقت کنید.

۱۷۸۸. ۱ دقت کن که همه ابیات اختیار دارند، اما سوال رکن اول «بیت» را خواسته است: یعنی اول نصراع اول. در این موارد منظور از «اویین رکن کدام بیت مشمول اختیار وزنی شده است» غالباً همان «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن» است: پس کافی است که به اویین هجای بیت‌ها نگاهی بیندازیم، هر کدام که اویین هجایش کوتاه بود از این اختیار استفاده نکرده است. پس قطعاً گزینه‌های «۲»، «۳» و «۴» در ابتدای بیت از این اختیار استفاده نکرده‌اند.

۱۷۸۹. ۳ در این موارد یک نگاه به هجاهای آغاز بیت کافی است، پس گزینه «۳» با فاعلاتن آغاز می‌شود (آوردن فاعلاتن بهجای فعلاتن)، مخصوصاً که تمام ابیات از یک شعر انتخاب شده‌اند (به قافیه‌های نگاه کن) پس حتماً وزن آن‌ها فاعلاتن دارد.

بررسی اختیارات شاعری: ۱. بلند شمردن هجای پایانی مصراج اول (وزنی)
 ۲. ابدال: آوردن هجای بلند جای دو هجای کوتاه کنار هم در رکن آخر مصراج
 دوم (وزنی) ۳. آوردن «فاعلاتن» به جای «فعالتن» در رکن اول هر دو مصراج
 ۴. کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند (سو) در هجای ششم مصراج اول ۵. بلند تلفظ
 کردن مصوت کوتاه (ی) در هجای هفتم مصراج اول

۱۸۰۴) در این تست برای حذف گزینه از ساده‌ترین اختیار وزنی (بلند در نظر گرفتن هجای پایانی مصراع آغاز می‌کنیم که در آن فقط کافی است هجای آخر مصراع بررسی شود که با همین اختیار هر سه گزینه حذف می‌شوند!

بررسی اختیارات وزنی گزینه‌ها:

- ۱) اختیار وزنی ندارد.
- ۲) بلند بودن هجای پایانی مصراع دوم، ابدال (آوردن «-» به هجای «ا لـ» در رکن آخر مصراع دوم)
- ۳) بلند بودن هجای پایانی در پایان هر دو مصراع

در پایان، هر دو مصراع، ابدال، در رکن آخر مصراع اول،

۱۸۰۵. ۲ بررسی اختیارات شاعری سایر گزینه‌ها: ۱ بلند بودن هجای پایانی
۳ بلند بودن هجای پایانی ۴ آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن در رکن اول،
ایدیا، (فعل: «جای، « فعل: «)

۱۸۰۶. در این مدل تست‌ها حتماً اول به سراغ ساده‌ترین اختیار یعنی «هجای پایانی» برو. فقط گزینه ۳ و ۴، این اختیار را دارد. حالا باز هم سراغ ساده‌ترین اختیار زبانی یعنی «حذف همزة» برو که آن هم در بیت ۴ دیده می‌شود.

۱۸۰۷. برای حل این سؤال کافی بود به هجای پایان مصروع‌های توجه کنیم که همه بجز گزینه ۳ اختیار دارند.

چهارمین بارگاه: حذف همزه

۱۸۰۸ برای بالا رفتن سرعت بهتر است از ساده‌ترین اختیارات وزنی و زیانی شروع کنیم. وزنی: «بلند در نظر گرفتن هجای پایانی» با یک نگاه به هجای پایان مصراع‌ها مشخص می‌شود که همه به جز گزینه «۴» این اختیار را دارند. زیانی: «حذف همزه»: با خوانش درست بیت‌های «۱» تا «۳» متوجه می‌شویم که در گزینه «۲» عبارت «بودم افتاده» حذف همزه دارد. جواب پیدا شد!

۱۸۰۹ هر چهار بیت در وزن « فعلاتن مفاعلن فعلن » سروده شده‌اند و در رکن آخر مصراع اول همه گزینه‌ها « قلعن » به جای « فعلن » آمده است که اختیار ابدال است: اما در گزینه « ۲ » با وجود اختیار ابدال، اختیار فعلاتن به جای فعلاتن وجود ندارد چراکه هر دو مصراع با فعلاتن شروع شده‌اند.

۱۸۱۰. اختیار هجای پایانی: هجای پایان هر دو مصraig کشیده و بلند به حساب می‌آید.

خانه	خانه	خانه	خانه
خانه	خانه	خانه	خانه
خانه	خانه	خانه	خانه
خانه	خانه	خانه	خانه
خانه	خانه	خانه	خانه

۱۷۹۸ در بیت قلب وجود ندارد و امکان آن نیز وجود ندارد، زیرا وزن شعر «فعالتن مفاعلن فعلن» است. قلب در رکن‌های «مفععلن» و «مفاعلن» رخ می‌دهد. سایر اختیارات مشهود است.

۱۷۹۹ در شعری که بر وزن فعلاتن یا فاعلاتن آمده است قلب وجود ندارد.
قلب در رکن‌های «مفععلن و مفعلن» روی می‌دهد.

م	ن	مان	شا	ع	د	سا	جر	گ	پ	اَف	سو	ن	سْ خُن
-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-	-	U
از	ن	ي	کل	ک	ف	م	قَن	ذْشِ	تَكْرِمِي	پَا	رَم		
-	XU	-	-	U	U	-	XU	U	U	-	XU	U	-

بررسی سایر گزینه‌ها:

- ۱ بلهٔ تلفظ کردن در هجای «سوم»، «هفتم» مصراع دوم.
- ۲ ابدال در رکن پایانی مصراع دوم (به‌جای «ا ل ل -»، «- آورده است.)
- ۳ آوردن «فاعلاتن» به‌جای « فعلاتن» در ابتدای مصراع اول و دوم.

رَدَ	دا	رَانَ	دُوْ	رَانَ	شِ	زِ	سُوْ	مَزِ	غِ	قِ	شِقِ	عَا	لِ	دِ
-	UU	-	-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	
رَدَ	دا	رَانَ	فَانَ	طَوَ	فَانَ	يِ	شِ	دِي	أَنَّ	حِ	نُؤَ	يِ	تَنِي	كَشِ
-	UU	-	-	U	U	-	-	U	U	-	X	U	-	

۱. آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن در رکن اول مصراع دوم ۲. کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند در هجای دوم و بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه در هجای سوم مصراع دوم ۳. ابدال در رکن آخر هر دو مصراع صورت گرفته است: زیرا وزن شعر در اصل «فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن» است ولی اینجا در هر دو مصراع فعلن (—) آمده است. قلب در رکن‌های مفععلن و مفاععلن رخ می‌دهد: پس در چنین وزن‌هایی بی‌شک قلب کاربرد ندارد.

ش	ب	تا	رس	ث	ر	ه	و	دی	ی	ای	من	در	پیش
-	X	U	-	-	U	X	-	X	U	U	-	-	U
جاست	گ	ر	دا	دی	د	ع	مو	جا	گ	ر	ط	ت	ا
-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-	X	U

لکته: هر چند تکراری ولی مهم است: قلب تنها در ارگان «مفتولن، مفاعلن» رخ می‌دهد. وقتی وزن بیت فاعلان را فعلاتن است، قلبی در کار نخواهد بود.

نکته: این نکته خیلی مسخره و به دور از ادب است اما معمولاً پاسخ این مدل تستها «قلب» است: زیرا ابیاتی که قلب داشته باشند خیلی محدود و کم هستند.

۱۸۲۲. وزن این بیت «فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن» است. سایر ابیات بر وزن «فاعلاتن فاعلاتن فاعلن فعلن» هستند و در همه اختیار فاعلاتن مشاهده می‌شود، اما از آن جا که در وسط بیت‌ها اختیار ابدال وجود دارد، پیدا کردن وزن آن‌ها دشوار شده.

۱۸۲۳. وزن این گزینه از تکرار «فاعلن» ساخته شده است.
بررسی سایر گزینه‌ها: ۱) فاعلاتن مفاعلن فعلن ۲) فاعلاتن فاعلاتن فعلاتن

۳) فاعلاتن فعلاتن فعلن در هجای سوم مصراع دوم در گزینه «۳»، شاعر یک هجای بلند را در مقابل دو هجای کوتاه کنار هم آورده است، پس اختیار ابدال است.

نکته: عموماً وجود ۴ هجای بلند (-) پشت سرهم در تقطیع یک بیت نشان از وجود ابدال است البته در بعضی مواقع هم این طور نیست.

قائمه	عایش
۱	- ل -

گزینه «۴» در «اعشقانش» باید «ن» ساکن تلفظ شود
این اتفاق گاهی در ابیات می‌افتد.

(+) توجه: تمام گزینه‌ها با توجه به قافیه، مصراع‌های یک شعر هستند، پس برای صرفه‌جویی در وقت بهتر است فقط یک مصراع را علامت‌گذاری کنیم و سایر بیت‌ها را روی همان علامت‌ها بخوانیم و برای «ابدال» هم روی دو هجای کوتاه کنار هم تمرکز کنیم. یعنی مثلاً در وزن این بیت، فقط در رکن اول «— ل ل» ممکن است ابدال رخ دهد.

۱۸۲۵. در اختیار ابدال باید در پی یافتن دو هجای کوتاه پشت سر هم باشیم که در مقابل آن‌ها دیگر هجای کوتاهی وجود نداشته و یک هجای بلند به جای آن دو آمده باشد. بررسی گزینه‌ها: در هجای هفتم مصراع اول گزینه‌های «۳۰، ۱۱، ۴۰» شاعر یک هجای بلند را در مقابل دو هجای کوتاه کنار هم آورده است.

۱	- -	ل	ل	-	-	-	-	-	ل	ل	-	-
۲	- -	ل	ل	-	-	ل	ل	☒	-	ل	ل	-

۳	- -	ل	ل	-	-	ل	ل	☒	ل	ل	☒	-
۴	- -	ل	ل	-	-	ل	ل	☒	ل	ل	☒	-

۵	- -	ل	ل	-	-	-	☒	ل	ل	-	-	-
۶	- -	ل	ل	-	-	ل	ل	☒	ل	ل	☒	-

۷	- -	ل	ل	-	-	-	☒	ل	ل	☒	-	-
۸	- -	ل	ل	-	-	ل	ل	☒	ل	ل	☒	-

۱۸۲۶. بررسی سایر گزینه‌ها: ۱) ای آفتاگ گردون تاری شو و متاب سکته (ابدال)

۲) زین جلوه چشم گیتی انگیخته ز خواب سکته (ابدال)

۳) وانگه به قاب قوسین اندر نهاد رخت / و آمد ز پاک بزدان او را بسی خطاب سکته (ابدال)

اگر قسمت‌های مشخص شده را نیز تقطیع کنی، می‌بینی ۴ هجای بلند پشت سر هم آمده که احتمالاً ابدال است.

نکته: یک راه متناسب برای پیدا کردن ابدال، خوانش درست بیت و یافتن سکته‌هایی در خوانش است.

۱۸۱۱. در گزینه «۱» علاوه بر پایان دو مصراع، در پایان نیم مصراع اول شاعر هجای کشیده (باد) آورده است و آن را بلند محسوب کرده است. در وزن‌های غیردوری، ممکن نیست در یک بیت ۳ بار این اختیار بیاید.

(+) توجه: اختیار بلند بودن هجای پایانی در پایان بیت، پایان مصراع و پایان نیم مصراع (در وزن دوری) به کار می‌رود.

۱۸۱۲. تنها در پایان مصراع اول این گزینه هجای بلند نیامده. تو (ل) باید بلند به حساب بباید. بررسی سایر گزینه‌ها: ۱) تماند نماند (ند بلند است) ۲) جان بزد (جان و زد بلند است) ۳) کفت باراند (فت ند بلند است)

۱۸۱۳. بررسی هجاهای پایانی گزینه‌ها: ۱) لیل (-ل) ۲) خاک (-ل) ماست (-ل) ۳) نی (-) ۴) باد (-ل) ۵) پوش (-ل) ۶) بیت (ل) ۷) گوش (-ل)

(+) توجه: هجای پایان نیم مصراع در وزن دوری در حکم پایان مصراع است و اگر بلند نباشد اختیار وزنی حساب می‌شود.

۱۸۱۴. به نحوه تلفظ و خوانش کلمات انتهایی خیلی دقت کن (فقط بیت «۵» در مصراع اول اختیار دارد) بررسی ابیات: ۱) می‌شوید می‌روید (شستن و روییدن) ۲) بته بده (Bedeh Beneh) ← اگر شک داری «ی» اضافه کن: بته بدهی ۳) شتو برو در انتهای خود صامت دارند: now row ۴) به (Beh) به معنای بهتر است، پس «ه» تلفظ می‌شود. ۵) مصراع اول جهانش تلفظ می‌شود تا وزن درست باشد ← هانش (hansh) هجای کشیده. اما در مصراع دوم بود مختوم به ود است که خودش بلند است و اختیار ندارد.

۱۸۱۵. به نحوه تلفظ کلمات آخر توجه کن و گرنه دچار اشتباه می‌شود: بررسی ابیات: ۱) می‌آورده: زد بلند است و اختیار ندارد. ۲) می‌برآورده: ورد کشیده است و اختیار دارد. ۳) نه (Na) کوتاه است و اختیار دارد. ۴) نه (Neh) از مصدر نهادن: بلند است و اختیار ندارد.

۱۸۱۶. در این گزینه کلمات انتهایی رُود و دُود هستند و «وَد» هجای بلند است و اختیار ندارد. بررسی سایر گزینه‌ها: ۱) وسط مصراع اختیار دارد زیرا وزن آن دوری است: ضایع چه کتی رشته ۲) وسط مصراع دوم اختیار دارد: سیته ز هجران بسوخت ۳) انتهای مصراع دوم هجای کشیده آمده است.

۱۸۱۷. بررسی گزینه‌ها: ۱) بر وزن: مستفعلن مفاعلن مستفعلن فعل ۲) بر وزن: فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعل ۳) بر وزن: مستفعلن مستفعلن فعل ل ۴) بر وزن: مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعل. وقتی صحبت از اختیار وزنی، در رکن اول بود، ابتدا به اختیار آوردن فاعلاتن به جای فاعلاتن فکر می‌کنیم، اگر نبود به سراغ ابدال می‌رومیم.

۱۸۱۸. بیت بر وزن «فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعل» است پس در رکن اول «فاعلاتن» به جای «فاعلن» آمده و اختیار وزنی است.

۱۸۱۹. همه ابیات با «فاعلاتن» آغاز می‌شوند اما وزن گزینه‌های «۱۱، ۱۲، ۱۳ و ۱۴» همه از تکرار «فاعلاتن» ساخته شده، پس اختیاری ندارند. وزن گزینه «۳» «فاعلاتن فعل فعل» است. دقت کن در مصراع دوم گزینه «۴» «تو» اختیار زبانی دارد و باید به هجای بلند تبدیل شود تا وزن درست بشود.

۱۸۲۰. وزن ابیات «۱» و «۳» فعلاتن ندارد پس نمی‌تواند اختیار داشته باشد. بیت «۲» و «۴» بر وزن «فاعلاتن مفاعلن فعل» است اما در بیت «۲» هر ۲ هجاهای اول مصراع کوتاه است (بیر ک). بیت «۴» به شکل «فاعلاتن مفاعلن فعل» آمده است.

۱۸۲۱. وزن این بیت «فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن» است. دقت کن که کلمه اول «کند Kand» است. سایر ابیات به شکل «فاعلاتن فاعلاتن فاعلن فعل» هستند.

وزن بیت دوری (مفععلن فاعلن مفععلن فاعلن) است و شاعر در رکن سوم
نصراع اول و رکن اول نصراع دوم از مفعولن (---) بهجای مفععلن
(---) استفاده کرده است که ابدال است. در سایر گزینه‌ها فقط یک بار
از فع لن (---) بهجای فعلن (---) در رکن آخر نصراع استفاده شده است.
نصراع او. گزینه‌های ۱۱، ۲۳ و نصراع دوم گزینه ۲۳

(۴) توجه: وجود چهار هجای بلند یا بیشتر در کنار هم به احتمال بسیار زیاد ابدال را نشان می‌دهد.

۱۸۴ وزن این گزینه «مستفعل مفعولن مستفعل مفعولن» است و تغییر ندارد.

وزن سایر ایيات: ۱) فاعل‌لتون مفعولن فعلان فعلن (هر ۲ مصراع) ۲) مفتعلن مفتعلن فاعلن / مفتعلن مفعولن فاعلن ۳) مستفعل مفعولن مستفعل مستف / مستفعل مستفعل مستفعل مستف
این تست با تقطیع بسیار دشوار می‌شود؛ زیرا وزن بیت گزینه «۳» خودش هجاهای بلند فراوانی دارد.

۱۸۳۵ بیت گزینه «۴» بر وزن (مُسْتَفْعِلٌ فَاعِلَاتٌ مُسْتَفْعِلٌ فَعْلٌ) است و تتها در رکن سوم هر دو مصراع ابدال به کار رفته است.

ش	ط	ن	و	خ	ي	م	ن	ك	س	و	آف
ش	د	ن	گ	د	بُن	ر	ه	ب	ز	ت	وان
-	ع	-	-	ل	-	ل	-	ل	ل	-	-

۱۸۳۶

-	U	U	-	X	U	U	-	-	U	-
-	-	-	-	-	U	U	-	-	U	-

-	U	-	-	U	U	-	X	U	U	X	-
-	U	-	-	U	U	-	X	U	U	X	

-	-	U	U	-	-		-	-	-	U	U	-	-
-	-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-	-

-	U	U	-	U	-	U	-	-	U	U	-	U	-	U
-	-	-	U	-	U	-	-	-	U	U	-	U	-	U

۱۸۳۷ وزن همه ابیات «مفتولن مفاعلن مفتولن مفاعلن» است اما بیت «**۱**» به این شکل است:

مفتعلن مفعلن مفعلن / مفعلن مفتعلن مفعلن

(۴) توجه: تهـا کاربرد اختیار قلب آوردن «مفتولن» و «مفاعلـن» به جای یکدیگر است. (یک استثنـا هم دارد که فراتر از کتاب است).

۱۸۲۷ همه ابیات از یک شعر هستند (قافیه و ردیف را ببین). وزن شعر:
مفععلن فاعلات مفععلن فع. در مصراع اول بیت «۱» و مصراع دوم ابیات «۳» و «۴»
وزن به این شکل شده است: مفعولن فاعلات مفععلن فع
(ابدال)

۱۸۲۸ وزن (---ل- / ل-ل(ا / ---) در صورت ابدال، به شکل (---ل- / ---) درمی‌آید. یعنی انتهای آن ۵ خط مشاهده می‌شود.

۱۸۲۹ ۱ وزن تمام ابیات مستفعل فاعلات مستفعل (مفعلن) این ویز کی در مصراع اول بیت «۱۱ و ۱۱» و هر دو مصراع بیت «۱۱» دیده می شود.

---الــالـ) است. در صورت وجود ابدال، این وزن به شکل مفعولن فاعلات مفعولن (---ـالــالـ) در می‌آید. مصراع اول گزینه «۲» و مصراع دوم گزینه‌های «۳» و «۴» به این شکل هستند و سکته خوانش آن‌ها واضح است.

۱۸۳. **iii** وزن بیت گزینه «۳» (مستفعل فاعلات مستفعل فع) است. هجای پیازده هر دو مصراع ابدال دارد.

بررسی سایر گزینه‌ها: ۱) مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن: در مصراج دوم به جای فعلن (لال-) از فعلن (--) استفاده شده ۲) فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن: در این وزن امکان وجود ابدال نیست چون دو هجای کوتاه کنار هم ندارد.

۳۱۸۳۱ وزن هر چهار بیت «مفععلن فاعلن مفععلن فاعلن» است که در صورت ایدال مفععلن (— لالا —) به مفعولن (— ---) تبدیل می‌شود.

يَا	أَثْ	رِبْ	دَا	غِيْ	شَانْ	هُرْ	دَمْ	سُلْ	طَا	نِبْ	عِشْق
-	لَا	-	-	لَا	-	-	لَا	-	-	-	-
فاعلن			مفتعلن			فاعلن			مفتعلن		
يَا	خَا	يَمْ	كِيْ	ثَيْ	أَمْ	مَرْ	خَ	بِنْ	يَا	خَا	يَدْ
-	لَا	-	-	لَا	لَا	-	-	لَا	-	-	لَا
فاعلن			مفتعلن			فاعلن			مفتعلن		

ایدالا: در دکن سوم مصراع اول و دکن اول مصراع دوم صورت گرفته است.

بررسی ابدال در سایر گزینه‌ها: ۱) رکن اول مصراع اول ۲) رکن اول مصراع اول
۳) رکن اول مصراع اول

۱۸۴۲ **بررسی گزینه‌ها:** ۱ در رکن پایانی دو مصraig ابدال وجود دارد.
۲ ابدالی ندارد. ۳ شاعر در رکن دوم (هجای پتجم) مصraig دوم، یک هجای
های اندیشه‌های دو هجای که توان از آن داشته باشد.

-	U	U	-	U	-	U	-	-	U	U	-	U	-	U
-	U	U	-	U	-	U	-	-			-	U	-	U

۳۰ ایدال - نداد و نص - تواند داشته باشد (زن ||| انداد).

-	-	U	-	-	-	U	-	-	-	U
-	-	U	-	-	-	U	-	-	-	U

۱۸۶۸ ۲ وزن هر چهار بیت «مفتولن مقاعلن مفتولن مقاعلن» است که شاعر در «گزینه ۲۲» در رکن دوم مصراع دوم به همراه تغییر مصوت بلند به کوتاه از مفتولن به جای مقاعلن استفاده کرده است.

لَمْ	وَيْ	قَ	زَانْ	هَ	بَأْ	هَسْتَ	فَرْ	بَ	نُوْ	زَ	هَنْ	سِيْ	كَيْ
-	U	-	U	-	U	U	-	X	U	-	U	-	U
رَى													
-	U	-	U	-	U	U	-	-	U	X	-	-	U

۱۸۶۹ ۳ در رکن پایانی مصraig اول ابدال صورت گرفته است. / هجای پایانی
 MSCRAIG دوم کوتاه است و باید بلند محسوب شود. / در عبارات «از آن» و «شده است»
 حذف همراه رخ داده است.

۱۸۷. ۲) امیدوارم وقت خود را با تقطیع هجایی بیت تلف نکرده باشی! وزن اصلی بیت «فعالتن فعلاتن فعلاتن فعل» است و از آنجا که رکن مفععلن و مفاععلن ندارد اصلاً امکان وجود قلب در بیت نیست (رد گزینه‌های ۲ و ۳)، ضمناً هیچ کدام از کلمات بیت با «و» یا «ی» که بعد از میانجی بباید پایان نیافته‌اند: پس تبدیل مصوت بلند به کوتاه هم نمی‌تواند رخداده باشد. (رد گزینه ۱) سار اختیارات در بیت وجود دارد:

۱۸۷۱. ۴ وزن هر چهار بیت «فعالاتن مفاعلن فعلن» است که در ابتدای تمام مصraigها از فاعلاتن بهجای فعلاتن استفاده شده بهجز مصraig اول بیت «۲»؛ اما اگر با «حذف همزه» به دنبال حذف گزینته باشیم همه گزینتها بهجز بیت «۴» حذف می‌شوند.

پا	ص	ک	رم	خ	ران	ذ	شم	پا	ک	ب	من
اوست	ت	م	خر	م	ری	خ	ب	دا	د	ب	بیر
-	U	U	-	U	-	U	X	-	U	-	-
فعلن				مفاعلن				فاعلاتن			

«حذف همزة» در هجای ششم مصراع اول و «بلند تلفظ کردن مصوت گوته» در هجای چهارم مصراع دوم رخ داده است.

۱۸۷۲. ۲ برای درست پاسخ دادن به این گونه تست‌ها از رد گزینه و پاسخ خودش استفاده می‌کنیم. اولین اختیار آوردن «فاعلاتن» به جای «فعلاتن» است که پاسخ «الف» یا «ج» است: «الف» را رد می‌کنیم چون اولین هجای هر دو مصraع آن کوتاه است پس گزینه‌های ۱ و ۲ حذف می‌شوند. حالا آخرین اختیار (ابدا) را بررسی می‌کنیم که پاسخ «د» و «ب» است. کافی است به رکن پایانی بیت‌ها نگاهی بیندازیم: اگر آخرین رکن یک مصraع «ال لـ» و یک مصraع دیگر «ــ» باشد حتماً و قطعاً ابدا دارد که پاسخ گزینه «۴» است: زیرا در بیت «ب» این اتفاق افتاده است. ضمتأ بیت «۵» به هیچ وجه نمی‌تواند ابدا داشته باشد: زیرا وزن آن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن است و ابدا در وزنی می‌تواند رخ دهد که دو هجای کوتاه در کنار هم داشته باشد.

نکته ۱ «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن در رکن اول مصراع» و «ابدال» در رکن آخر مصراع (فع لَن بهجای فعلَن) از اختیارات پرکاربرد هستند که ممکن است در هر دو مصراع بیت رخ دهند. فرموش نکن که در این موارد باید با دانستن وزن اصلی هر دو مصراع را اختیار حساب کنیم مثلاً در بیت بالا با اینکه هر دو مصراع با رکن «فع لَن» پایان یافته‌اند با توجه به وزن اصلی هر دو را ابدال می‌دانیم **۲** توجه کن اگر صورت سؤال پرسیده بود چند «نوع» اختیار داریم جواب «دو» می‌شد اما در اینجا تعداد اختیارها را خواسته پس هر دو ابدال را جداگانه حساب می‌کنیم

را	ما	زد	سو	ه	پ	فق	ت	ف	ر	مع	از	زی	رو	
-	ع	ع	-	-	ع	ع	-	ع	ع	ع	-	-	ع	-
ایdal														
بار	ک	خا	ن	ب	دش	ت	ز	شی	ک	چ	نی	گو	پ	
-	ل	ل	-	-	ل	ل	-	-	ل	ل	-	-	ل	-

کوتاه تلفظ کردن در هجای دوم مصروع اول، بلند تلفظ کردن در هجای هفتم
مصروع اول و ابدال در هجای سیزدهم مصڑ اول مشهود است.

۱۸۶۵ اختیار زبانی کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند فقط زمانی رخ می دهد که ← ۱. حرف پایانی کلمه مصوت بلند «و، ی» باشد. ۲. مجبور باشیم آن را خفیفتر تلفظ کنیم و یا به کلمه بعدی بچسبانیم.

بـ	زـ	رـ	سـخـ	تـ	أـ	غـ	بـرـ	مـ	نـاـيـ	دـاـ	سـ	نـستـ
X-	-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-

مجبوریم «سختی» را به کلمه بعدی بچسبانیم و بخوانیم: «سختیگر...» (کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند) / همزه آغاز «آید»، «آسان» و «است» در تلفظ می‌افتد (حذف همزه) / هجای پایانی (ثست) کشیده است، ولی در نهایت بلند محسوب می‌شود (بلند بودن هجای پایانی)

۱۸۶۶ تقطیع بیت چتین است:

وا	ث	ئ	ر	د	ه	گ	ت	ذ	ب	ز	رو	ام
-	U	U	-	-	U	-	U	-	U	U	-	-
شا	ن	پ	رد	تا	ذ	عا	سـ	بـ	بـ	بـ	خـ	بـ
-	U	U	-	-	U	-	U	X	U	U	-	-

بررسی اختیارات شاعری: ۱. بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه در پایان واژه «بِر» (هجای ۵ مصراع دوم) ۲. حذف همزه از آغاز «آرد». دقیق کن که می‌توان «بنشان» را در انتهای بیت «بن شان» بخوانیم و آن را البدا حساب کنیم، اما این کار مثل چرخاندن لقمه دور سرمان است. خب «بنشان» را به صورت عادی می‌خوانیم و هیچ اختیاری هم برای آن حساب نمی‌کنیم.

۱. باز هم با توجه به قافية و ردیف می‌دانیم هر چهار بیت از یک شعر و وزن هستند. بهتر است از ساده‌ترین اختیار، یعنی فاعل‌اتن بهجای فعلاتن شروع کنیم که با تشخیص یک هجای اول مصراع قابل تشخیص است. اگر هجای اول مصراع بلند باشد اختیار دارد و اگر کوتاه باشد اختیار نیست. در گزینه ۱ هر دو مصراع با هجای کوتاه (ز، ط) شروع شده‌اند. پس جواب این گزینه است. در تمام ۸ مصراع در رکن آخر ابدال (فعلن بهجای فعلن) وجود دارد. تغییر کمیت صوت‌ها در گزینه‌ها بدین گونه است: کوتاه به بلند: ۱. هر دو «طلب» در مصراع دوم ۲ «گرمی» در مصراع اول ۳ «قدم» در مصراع اول، «وادي» در مصراع دوم ۴ معنی در مصراع اول «مرتبه» در مصراع دوم ۵ بلند به کوتاه: ۲ «گرمی» در مصراع اول، «وحشتی» در مصراع دوم ۳ «وادي» و ۴ «دیگر» در مصراع دوم ۵ «معنی» در مصراع اما

۱۸۷۷ تقطیع هجایی و وزن بیت:

فعلن	مفاعلن	فعلاتن	مفاعلن	فعلن
ط ها ز تر ن ب خو ن جِ مُر ک ت د ع ا شق	-	ل ل	ل ل	ل ل
-	ل ل	ل ل	ل ل	ل ل
بِ قُولِ مُفْتَى يِ عِشْفَشَ دَ رَسْتَ تِبَسْتَ تَ ماز	-	ل ل	ل ل	ل ل

اختیارات شاعری: بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه کسره اضافه: هجای هشتم
مصراع اول / کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند «ی»: هجای پنجم مصراع دوم / حذف
همزه: هجای چهارم مصراع اول / بلند بودن هجای پایانی: در مصراع دوم / ابدال:
در رکن پایانی مصراع اول، به جای رکن «فعلن: لالا-» از رکن «فعَلَن: -» استفاده شده است. / قلب: -

۱۸۷۸ در بیت صورت سؤال هیچ حذف همزه‌ای اتفاق نیافتد است.

بررسی سایر گزینه‌ها: ۱) « بشکن و بشکن » کلمات ردیف و « حصار و روزگار »
کلمات قافیه هستند حروف اصلی آن‌ها « ار » و طبق قاعدة ۲ ساخته شده‌اند.
(مصوت + صامت)

نکته: اگر مصوت‌های « آ » یا « و » به تهایی اساس قافیه باشند، قاعدة « آ »
را تشکیل داده‌اند.

۱۸۷۹ وزن بیت به درستی « فعلاتن فاعلاتن فعلاتن فعلاتن » مشخص شده است.
۲) مصوت بلند «ی» در کلمه «جادویی» باید کوتاه تلفظ شود و اختیار کوتاه
تلفظ کردن مصوت بلند رخ داده است.

۱۸۷۹ با توجه به اینکه وزن بیت « فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن » است اصلاً
اختیار « قلب » نمی‌تواند در این بیت رخ دهد و جواب گزینه ۱) است.

بلند به بلند	بلند در تظر گرفتن هجای پایانی	کوتاه به بلند	کوتاه به کوتاه	بلند به کوتاه
↓	↓	↓	↓	↓
قو و ت با زو ی پر هی سز ب خو بان م ف روش	با زو ی پر هی سز ب خو بان م ف روش	با زو ی پر هی سز ب خو بان م ف روش	با زو ی پر هی سز ب خو بان م ف روش	با زو ی پر هی سز ب خو بان م ف روش
ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل	ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل	ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل	ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل	ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل
فعلن فعلاتن به هجای فعلاتن				
گِ د رین خی ل ح صاری ب س و ا ری گی رند	گِ د رین خی ل ح صاری ب س و ا ری گی رند	گِ د رین خی ل ح صاری ب س و ا ری گی رند	گِ د رین خی ل ح صاری ب س و ا ری گی رند	گِ د رین خی ل ح صاری ب س و ا ری گی رند
ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل	ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل	ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل	ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل	ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل ل
بلند در نظر گرفتن هجای پایانی	ابdal	حروف همزه		

۱۸۸۰ در مصراع اول تنها یک حذف همزه وجود دارد: یاد آمد: یا دا مدد
در مصراع دوم نیز « فریاد آمد » حذف همزه دارد: فر یا دا مدد

بررسی سایر گزینه‌ها: ۱) وزن بیت فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن است که شاعر
در هر دو مصراع در رکن اول از فعلاتن استفاده کرده است. ۲) ردیف: آمد /
واژه قافیه: یاد فریاد / حروف قافیه: اد ← قاعدة (۳) ۳) در هر دو مصراع در رکن
آخر ابدال رخ داده است و در واقع فعلن به هجای فعلن آمده است.

بررسی ایيات: ج آوردن فعلاتن در اول مصراع

بِسْ غَ رِي بِي دَ ذَ رِيْنَ كَوْ ڦَ يِ شَرْ كَوْ ڦَ يِ نِيد
- عَ عَ - عَ عَ - عَ عَ -

د) بلند تلفظ کردن در هجای پنجم مصراع اول

غَزْ مَ دِي دَا بَثْ دَا زَدْ جَا بَنْ بَرْ لَبْ ۲ مَ د
- عَ - عَ - عَ - عَ - عَ - عَ -

ک) کوتاه تلفظ کردن در هجای پنجم مصراع دوم بیت

طَ رِي قَ رِنْ دِي ڻَيِّ عِشْ قِيْخَ بَ يَا رَ خَا ڦِمْ كَرْد
- عَ - عَ - عَ - عَ - عَ - عَ -

ب) در هجای سیزدهم مصراع اول ابدال صورت گرفته است.

ڙَيْشَ بَ ۱ يِ بَنْ بَيِّ شَيْ خَلْ قَ بَ ڏَرْ گَوْ شَم
- عَ - عَ - عَ - عَ - عَ - عَ -

۱۸۷۳ در این سؤال تعداد انواع اختیار مورد سؤال است که متأسفانه از روی گزینه‌ها باید متوجه آن شد.

ايِ بَ يِزْ قَرْ ڻَيِّ بَ تَا زَنْ دَسْ نَ وَ رِي قَشْ دَار
- عَ - عَ - عَ - عَ - عَ - عَ -
بَ خَ بَ خَ رَ بَ كَ شَ بَسْ كَيْنَ فَرَ مَ بَ گَ لَسْت
- عَ - عَ - عَ - عَ - عَ - عَ -

اختیارات وزنی: ۱. آوردن فعلاتن در اول مصراع اول ۲. ابدال در هجای یکی مانده به آخر مصراع اول و هجای نهم مصراع دوم ۳. بلند بودن هجای پایانی در هر دو مصراع ← اختیار که در گزینه‌های نیست ← می‌فهمیم انواع اختیار را خواسته است.
اختیار زبانی: ۱. بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه در هجای سوم و هفتم مصراع دوم ۲. حذف همزه در هجای آخر مصراع دوم ← ۳ اختیار، اما از ۲ نوع است.

۱۸۷۴ بررسی اختیارات شاعری گزینه‌ها: ۱) بلند شمردن هجای پایانی (وزنی)، بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (چنگ) ۲) بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (مه، غم) ۳) بلند شمردن هجای پایانی (حسن، رفت)، حذف همزه (آن)، بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (نzed) ۴) بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (واژه قلب) در ابتدای هر دو مصراع) بلند شمردن هجای پایانی (مصراع اول)

۱۸۷۵ بررسی اختیارات شاعری گزینه‌ها: ۱) بلند بودن هجای پایانی (دو مصراع) ۲) بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (هجای ۳ دو مصراع)، حذف همزه (از) ۳) حذف همزه (از)، بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (دور)، کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند (هوس بازی) ۴) بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (تو، اختیار)، حذف همزه (مداراز) ۵) تقطیع هجایی و وزن بیت:

گَيْ دَ رَ بَرَ ظَلَّ مَاثَتَ تَ خَضَرَ رَدَهَيِ كَو
- عَ - عَ - عَ - عَ - عَ - عَ -
مَ بَادَ كَادَ شَيْ مَحَرَ روَمَيِ بَدَرَد
- عَ - عَ - عَ - عَ - عَ - عَ -
فَقَلْنَ مَفاعِلنَ فَعَلَاتَنَ مَفاعِلنَ

اختیارات شاعری بیت: ابدال: در رکن پایانی مصراع اول، شاعر به جای رکن «فعلن: لالا-» از رکن «فعَلَن: -» استفاده کرده است. / بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه: در هجای نهم مصراع دوم / حذف همزه: در هجای همزه در هجای هشتم مصراع اول (ظلمات است ← ظلمات است) [کوتاه تلفظ کردن مصوت: بلند -]

۱۸۸۶ با دریافت این موضوع که وزن این بیت «فعلن» فعلاتن فعلاتن فعلن است، قطعاً اختیار شاعری «قلب» ندارد؛ زیرا این اختیار در ارکان «مفععلن» و «مفعلن» رخ می‌دهد.

چن گلّ می‌ذ می‌نیز پر ده رو نای ذ را	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ک د غر با بر م لا قات ن پی دا با شد	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
فعلن فعلاتن فعلاتن فعلاتن	فعلن	فعلاتن							

بررسی سایر گزینه‌ها: ۲ رخ دادن «ابدا» در رکن آخر مصراع دوم **۱۸۸۷** بلند تلفظ کردن «و» عطف در هجای سوم مصراع اول و کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند در هجای ششم مصراع اول **۱۸۸۸** آوردن «فاعلاتن» به جای «فعلن» در رکن اول مصراع اول

۱۸۸۷ شعر تعلیمی هست و پند و اندرز می‌دهد. **۱۸۸۸** قافیه هر دو بیت طبق قاعدة ۲ هست و بیت اول تبصره دارد (نند الحاقی است) وزن شعر «فاعلاتن مفاععلن فعلن» است که در مصراع‌های اول تا سوم از اختیار «فاعلاتن به جای فعلاتن» استفاده شده است.

حذف همزه در ابیات مشهود است، لاما هیج مصوت بلندی کوتاه نشده است (اساساً هیج کلمه‌ای که انتهایش مصوت بلند «و» یا «ی» باشد، در این دو بیت وجود ندارد) در این بیت «کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند» مشاهده نمی‌شود.

مر د گا ن خ م نز دع و ب حق زن د ش دند	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کف ر ها شان ف م از نه م ب حق ای مان شد	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
فعلن فعلاتن فعلاتن فعلاتن	فعلن	فعلاتن							

ابهام در صورت سؤال: صورت سؤال بالحتی طرح شده که ممکن است کسی فکر کند، هر دو اختیار باید غلط باشد، اما در گزینه ۲، فقط یک اختیار نادرست و سایر اختیارات گزینه‌ها همه درست هستند.

۱۸۸۹ وزن بیت «مستفعلن مفاععلن مستفعلن فعل» یا «مفعول فاعلات مفاعيل فاعلن» و ناهمسان است.

۱۸۹۰ در بیت اختیار زبانی وجود ندارد.

۱۸۹۱ ل ۱۴ ل و در مصراع دوم وجود دارد (از وزن هم می‌توان فهمید) و ۳ هجای کشیده وجود دارد (واب-داد-دید).

۱۸۹۲ وزن بیت ناهمسان است و نام بحرهای ناهمسان در کتاب وجود ندارد و این بیت رجز نیست (فراتر از کتاب: نام بحر این وزن «مضارع مشمن اخرب مکوف محدود» است).

۱۸۹۳ در این گزینه هجای پایانی ل آمده است که امکان ندارد.

ث در ن ما ز بعض ق پ خان دی	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

۱۸۹۴ متظور از سه نوع اختیار وزنی عموماً «فاعلاتن اول مصراع- هجای پایانی- ابدال فعلن» است. این سه اختیار تنها در بیت ۲ و ۳ دیده می‌شود وزن بیت ۱ (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن) فقط هجای پایانی را می‌پذیرد و وزن بیت ۴ (مستفعلن مفاععلن مستفعلن فعل) تنها اختیار هجای پایانی و ابدال را می‌پذیرد، پس قطعاً نمی‌توانند ۳ نوع اختیار داشته باشند.

در گزینه ۲ در عبارت «کسی از» تغییر مصوت بلند به کوتاه وجود دارد، کسره انتهای «دل» نیز باید بلند تلفظ شود.

۱۸۸۱ تقطیع هجایی بیت چهین است:

عن	قا	پر	خر	د	سر	گفت	ت	ک	زین	طا	ی	ف
X	U	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ذس	ب	ت	ی	کی	پر	خ	ناست	جع	د	ی	کی	پر
X	U	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

اختیارات شاعری: ۱. ابدال: آوردن هجای بلند به جای دو هجای کوتاه کنار هم در هجای دوم مصراع اول ۲. بلند بودن هجای پایانی در پایان دو مصراع و نیم مصراع (مصراع دوم)

۱۸۸۲ با کمی دقت خیلی سریع به پاسخ می‌رسیم: هجاهای پایانی تمامی ابیات «کشیده» است و طبق اختیار وزنی باید «بلند» در نظر گرفته شوند. (گفت، نست، رفت، رفت) و نیز با صحیح خواندن شعر در می‌یابیم اختیار زبانی حذف همزه در ابیات ۱، ۲، ۳ و ۴ کاملاً مشهود است.

۱۸۸۳ با صحیح خواندن بیت نیز به راحتی می‌توان دریافت که «حذف همزه» ندارد. بیت در وزن «فاعلاتن مفاععلن فعلن» سروده شده است.

هر	ب	در	س	ي	ت	ي	ش	ن	ي	س	ي	نیست
-	U	-	-	U	ا	ل	-	-	-	-	-	-
رو	ز	او	ب	ا	ف	تا	بن	باز	-	-	-	-
-	U	-	-	U	-	-	-	-	-	-	-	-
فاعلاتن	مفاععلن	فعلن	فعلاتن									

۱۸۸۴ بازدید از بیت ۱: **۱** ابدال در هجای نهم مصراع اول (اختیار وزنی) **۲** هجای پایانی دو مصراع: تبدیل هجای کشیده به بلند (اختیار وزنی) **۳** در هجای ششم مصراع اول: بلند تلفظ کردن کسره اضافه (اختیار زبانی)

۱۸۸۵ در بیت دوم فقط یکبار آن هم در انتهای واژه «آب» مصوت کوتاه، بلند تلفظ شده است. **۱۸۸۶** بازدید از بیت ۲: **۱** وزن شعر «مستفعل مستفعل مستفعل مستفعل» است که به صورت «مفعول مفاعيل مفاعيل فعل» نیز قابل دسته‌بندی است. **۲** در رکن سوم هر دو مصراع بیت اول به جای مستفعل (–(ا) ل) از مفعولن (–(ا) ل) است. **۳** حروف قافیه در هر چهار مصراع «یز» است که قاعدة ۲) محسوب می‌شود و حرف آخر حروف اصلی قافیه «ز» همان «روی» است.

تذکر: وزن رباعی در کتاب درسی معرفی نشده و داشش آموزان با قواعد و ظرایف این وزن آشنا نیستند!

فو	و	ت	با	زو	ی	پر	هی	ز	ب	خو	بای	م	ف	روش
-	U	ا	ل	-	-	ل	ا	ل	ا	ل	-	-	-	-
گ	ذ	ر	ب	خ	ل	چ	ص	ر	ب	س	و	ر	گ	رند
U	U	-	U	U	-	-	U	U	-	-	-	-	-	-
فعلاتن														

۱. آمدن فاعلاتن به جای فعلاتن در رکن اول مصراع اول ۲. کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند در هجای پنجم مصراع اول ۳. ابدال در رکن آخر ۴. بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه در هجای سوم مصراع اول

۱۹۰۴. ۲ «موی میان» اضافه تشبیه‌ی است و می‌توان گفت همیشه اغراق دارد چون کمر را در باریکی به موت شبیه کرده است.

اینکه در گزینه ۴ آیته انا الشمس می‌گوید، اغراق نیست و از اساس غیرواقعی است، در حالی که اغراق بزرگ‌نمایی در چیزی است که از اساس واقعی باشد.

۱۹۰۵. ۳ (الف) اینکه آسمان تنها نشانه‌ای از همت باشد، اغراق در همت بلند است و مصراع اول هم اغراق دارد. ب) اغراق در کوچکی دهان پار دارد (که در گذشته ملاک زیبایی یار بوده و پرکاربرد است). می‌گوید دهان تو آنقدر کوچک است که کسی آن را ندیده است.

۱۹۰۶. ۳ قلب: (الف) سکه تقلیبی ب) عضو بدن

۱۹۰۷. ۱ واژه «بو» در بیت نخست همان «رایحه» است و معنی دیگری ندارد در حالی که در سایر ابیات هم به معنی ۱. رایحه و هم ۲. هوس، آرزو است.

۱۹۰۸. ۳ واژه عهد در مصراع دوم به زیبایی تمام ایهام دارد: ۱. عهد و پیمان ۲. روزگار

۱۹۰۹. ۲ به قدر تشنگی شیرین بود آب: شیرین تنها به معنی گواراست و معنی دیگری ندارد. در حالی که در سایر بیت‌ها هم اسم است و هم صفت.

۱۹۱۰. ۳ در همه بیت‌ها «دور از تو» دو معنی دارد: ۱. در دوری از تو ۲. از جانت به دور (جمله دعایی) ولی در بیت ۳ تنها به معنی دعایی است نه فاصله.

۱۹۱۱. ۴ واژه «بو» در بیت ۴ همان «رایحه» است نه به معنی «آرزو».

بررسی سایر ابیات: ۱ چون گرگ به بوی (۱. رایحه، ۲. آرزو، هوس) دنبه در بتد ۲ به بوی (۱. رایحه، ۲. آرزو، هوس) تو مست هستم ۳ بی‌عارض گل بوی تو گل، بو نکنم: ۱. رایحه ۲. آرزو / من بدون چهره خوشبوی تو دگر هیچ گلی را «بو» نمی‌کنم، آرزو نمی‌کنم.

۱۹۱۲. ۳ مهربان: ۱. محبت ۲. خورشید

۱۹۱۳. ۳ (الف) کاری (۱. یک کار ۲. که آری (کاری)) ج) بو: ۱. رایحه ۲. هوس و آرزو / در اثر رایحه موی تو به خواب عافیت می‌روم. بدسباب آرزوی رسیدن به موی تو به خواب عافیت می‌روم.

۱۹۱۴. ۳ در بیت گزینه ۳ ایهام به کار نرفته است.

بررسی سایر گزینه‌ها: ۱ رود: ۱. نوعی ساز ۲. رودخانه ۳. فرزند، پسر ۲ دل سیبه: ۱. مرکزش سیاه است ۲. بی‌رحم ۴ بو: ۱. رایحه ۲. آرزو

۱۹۱۵. ۳ روزی: معنی موردنظر: یک روز، در صورت تناسب با سایر کلمات: رزق و روزی (غذا)، نصیب و بهره

۱۹۱۶. ۴ قلب: در اینجا به معنی: سکه تقلیبی، در صورت تناسب با دل: عضو بدن

۱۹۱۷. ۴ **بررسی گزینه‌ها:** ۱ دور از تو: ۱. در دوری تو ۲. از تو دور باشد (در دوری تو رنج کشیدم یا بلاز تو دور من رنج کشیدم) ۲ به: ۱. میوه به ۲. بهتر ۳ مجتون: ۱. دیوانه ۲. قیس (عاشقی لیلی) / نظریازی: ۱. نظریازی کردن، ۲. یک فرد نظریاز ۴ واژه «بو» در مصراع اول تنها به معنی «رایحه» است نه آرزو، در مصراع دوم فعل امر از بوبیدن.

۱۹۱۸. ۲ **ایهام در سایر گزینه‌ها:** ۱ مدام: ۱. پیوسته ۲. شراب ۳ یار دلدار: ۱. دلبر متشوق ۲. یار نترس و شجاع / قلب شکستن: ۱. به دل سپاه زدن

۲. ناراحت کردن دیگران ۴ پرونده: ۱. نوعی حشره ۲. مجوز

۱۹۱۹. ۳ «دستان» در مصراع دوم: ۱. دست‌ها ۲. حیله و مکر

بررسی سایر گزینه‌ها: ۱ واژه «شام» ایهام تناسب دارد. در اینجا به معنای شب و در صورت تناسب با «قوت» معنای وعده غذایی تداعی می‌شود ۲ چین در مصراع اول چین و شکن است و در مصراع دوم کشور چین و جناس تام دارد. ۴ واژه شانه ایهام تناسب است. اینجا به معنای وسیله آراستن مو آمده و تناسبش با چنگ و انگشت معنای «کتف» را به خاطر می‌آورد.

۱۸۹۲. ۴ این سؤال به لحاظ علمی کاملاً غلط است و این دو بیت «قلب و ابدال» هر دو را دارد، اما این نوع از اختیار «قلب» در کتاب درسی ذکر نشده است. پس با توجه به اینکه این شعر در وزن «مفتعلن» نیست و «قلب» طبق کتاب درسی تنها میان «مفتعلن و مفاععلن» رخ می‌دهد، اختیار قلب را نادرست گرفته است.

ردیف: خوشنویس / کلمات قافية: جانان - سامان - پریشان / حروف قافية: ان / طبق قاعدة ۲ / حرف روی: ن

وزن مصراع «۱ و ۳ و ۴»: مستفعل فاعلات مفعولن فع (مفعول مفاععلن مفاععلن فع) وزن مصراع «۲»: مستفعل مستفعل مفعولن فع (مفعول مفاععلن مفاععلن فع) این شعر در قالب رباعی و وزن اصل «مستفعل مستفعل مستفعل فع» سروده شده که به صورت «مفعول مفاععلن مفاععلن فعل» نیز جدا می‌شود.

۱۸۹۳. ۳ **مفهوم هشتگ:** برتری یار بر سرو و ماه در صورت سؤال شاعر به یارش می‌گوید که تو مانند سرو هستی ولی سرو نمی‌تواند راه برود و تو می‌روی: تو مانند ماه هستی اما ماه نمی‌تواند صحبت کند و تو می‌توانی.

در بیت گزینه ۳، شاعر می‌گوید تو مانند ماه هستی و کلاه هم داری که به زیبایی‌ات می‌افزاید و تو مانند سرو هستی و قبا هم می‌پوشی که به زیبایی‌ات می‌افزاید.

۱۸۹۴. ۴ **مفهوم هشتگ:** هر کسی توانایی فهم سخن اهل دل و عشق را ندارد و باید سخن‌شناس و پخته باشد تا بفهمد.

بررسی سایر ابیات: ۱ در جهان هر کسی محروم شتیدن اسرار نیست. ۲ وقتی مستمع فهم ندارد، متکلم ذوق خود را از دست می‌دهد. ۳ یار بدون معلم، سخنوری را به زیبایی آموخته است.

۱۸۹۵. ۳ **مفهوم هشتگ:** کار را باید به خدا و اکنار کرد و به دیگران نباید اتکا کرد.

مفهوم بیت گزینه ۳: مردم برای دنیا کار می‌کنند، نه برای خدا.

۱۸۹۶. ۱ **تصویر هشتگ:** آهی جانوز که زمین و آسمان را به هم می‌ریزد.

در بیت صورت سؤال به بمباران ایران در جنگ تحمیلی اشاره شده است و در بیت گزینه ۴، نیز اشاره به آن وقایع وجود دارد.

پایه دوازدهم درس نهم

۱۸۹۸. ۳ **بررسی سایر گزینه‌ها:** ۱ سر تا پا گوش بودن به نوعی اغراق در شتیدن و توجه است. ۲ نایاور بودن پهنتای چاه و بی‌شرمی به نوعی اغراق دارد. ۴ نگاهش مثل خنجر بود، در نافذ بودن نگاه اغراق است.

۱۸۹۹. ۳ **بررسی سایر گزینه‌ها:** ۱ از نفس فرشته آزده شدن اغراق دارد. ۲ کوه صبر چون موم شدن، اغراق دارد. ۴ ستگ خارا چون موم است، اغراق دارد.

۱۹۰۰. ۳ در بیت گزینه ۲، اغراق دیده نمی‌شود. در سایر گزینه‌ها شاعر در توصیف گریه و اشک خود زیاده‌روی کرده است.

۱۹۰۱. ۷ (ب) «صد بار با چشم بسته از دریا گذشتیم» اغراق دارد. ج) «هر کوچه‌ای که هست به عالم دویده‌ای» اغراق آمیز است.

۱۹۰۲. ۳ **بیت «الف»:** ناف بر زمین گذاشت: کنایه از درمانده شدن، شاعر می‌گوید باری که بر دوش من است فلک را ناتوان می‌کند. بیت ۵: آب بر آتش زدن: تسکین دادن. معنی بیت: سوز عشق مرا حتی آب دریا آرام نمی‌کند، مگر بوسه‌ای از بار مرا تسکین دهد. بیت ۶: ترسناک بودن شمشیر پادشاه آنقدر زیاد است که اگر نوزاد نام آن را بشتود، با زره به دنیا می‌آید.

۱۹۰۳. ۴ این بیت تشبیه دارد و به قرمزی رنگ ساق پا اشاره دارد و اغراق ندارد.

بررسی سایر گزینه‌ها: ۱ اینکه همه جهان عاشق و دل‌سوخته معشوق شاعر باشند، اغراق است. ۲ اغراق در شدت گریه کردن ۳ اغراق در شدت غصه خوردن در فرقاً یار